

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra hudební výchovy

**Analýza didaktických materiálů z oblasti hudební výchovy pro děti
3 – 6 let a jejich využití v praxi.**

Analysis of teaching materials in the field of music education for children
3 to 6 years and their use in practice.

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Alena Tichá, PhD.

Autor diplomové práce: Bc. Hana Martínková

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: červen, 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Analýza didaktických materiálů v oblasti hudební výchovy pro děti předškolního věku* vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 6. 2012

Bc. Hana Martínková

Poděkování

Velmi děkuji paní PaedDr. Aleně Tiché, PhD. za odborné konzultace, ochotu a dohled při vedení mé diplomové práce. Dále respondentům, kteří velmi důkladně vyplňovali dotazníky a všem, kteří mi po vyplnění dotazníku poskytli osobní konzultaci. Velké díky patří i celé mé rodině za podporu a trpělivost.

*„Hudba nejpřirozenější nám jest; jak se na svět dostáváme, hned písničku, pád
rajský připomínající, zpíváme: A, á, é!
Kvílením, pravím, a pláč nejprvnější naše muzika jest; Jíž dítkám zbrániti nelze,
aniž /by i bylo možné/ sluší, protože k zdraví napomáhá.
Neboť dokud jiných těla cviků a hýbání není, tímto se prsa a vnitřnosti čistí a
připravují.“*

Jan Amos Komenský, Informatorium školy mateřské, 1632

OBSAH

Úvod	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Hudební výchova a hudební pedagogika	11
2 Vnitřní podmínky hudebního vývoje dítěte předškolního věku	12
2.1 Dítě předškolního věku	12
2.1.2 Vnímání	13
2.1.2.1 Sluchové vnímání	13
2.1.2.2 Zrakové vnímání.....	14
2.1.2.3 Myšlení a řeč.....	14
2.1.2.4 Představivost a fantazie	15
3 Vnější podmínky hudebního vývoje	16
3.1 Vliv rodiny	16
3.2 Vliv mateřské školy.....	17
3.2.1 Role pedagoga při hudebních aktivitách	17
4 Vývoj hudební výchovy v předškolních institucích	18
4.2 Současné pojetí hudebních aktivit aneb integrativní hudební výchova	19
4.3 Integrativní hudební výchova.....	24
5 Hudební schopnosti.....	25
6 Jednotlivé složky hudebních činností v mateřské škole	27
6.1 Pěvecké činnosti.....	27
6.1.2 Správné držení těla.....	28
6.1.3 Dechové návyky	29
6.1.4 Tvoření tónu	30
6.1.5 Řeč a artikulace.....	30
6.1.6 Výběr písně	31
6.1.7 Hlasová hygiena.....	31
6.2 Instrumentální činnosti.....	32
6.2.1 Česká Orffova škola	33
6.3 Hudebně pohybové činnosti.....	35
6.4 Poslechové činnosti.....	36

7	Hudební nadání a hudebnost dětí.....	37
7.1	Hudebně nadané dítě v předškolním věku	38
7.2	Nehudebnost dětí.....	39
7.3	Dělení dětí hudebně a pěvecky zaostávajících dle A. Tiché:.....	40
8	Výchovně vzdělávací zásady při hudebních činnostech.....	41
9	Hudební hry v mateřské škole	44
10	Vybraná nakladatelství, která se věnují hudebním publikacím a jiným materiálům	45
PRAKTICKÁ ČÁST		48
11	Výzkumná sonda.....	48
11.1	Předmět, cíl a metody výzkumu	48
11.2	Pracovní hypotézy.....	48
11.3	Organizace a průběh výzkumného šetření	49
11.4	Dotazníkové šetření	49
11.5	Interpretace výsledků dotazníkového šetření.....	51
11.6	Verifikace hypotéz.....	61
11.7	Závěry z výzkumného šetření	62
12	Charakteristika publikací a internetových zdrojů, které využívají pedagogové v praxi v mateřských školách.....	64
13	Zpěvník nejoblíbenějších a nejčastěji používaných písní pro děti předškolního věku.....	76
Závěrem		79
Použitá literatura a ostatní zdroje.....		80
PŘÍLOHY		Chyba! Záložka není definována.

Anotace

Analýza didaktických materiálů z oblasti hudební výchovy pro děti 3 – 6 let a jejich využití v praxi

Teoretická část diplomové práce shrnuje poznatky o současném pojetí hudební výchovy v mateřské škole, popisuje hudební schopnosti a postavení hudebních činností v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. V práci jsou také charakterizovány jednotlivé složky hudební výchovy, jako jsou pěvecké, instrumentální, hudebně pohybové a poslechové činnosti.

Praktická část se skládá ze dvou částí. První část obsahuje zmapování aktuální situace v oblasti didaktických materiálů pro děti předškolního věku. Výzkumnou metodou se stalo dotazníkové šetření, v němž byla zjišťována šíře a zdroje hudebních materiálů, které využívají pedagogové v praxi s dětmi předškolního věku. Druhá část je metodická a zahrnuje zpěvník, ve kterém jsou notové záznamy konkrétních písní, objevující se při práci v mateřských školách.

klíčová slova

hudební výchova, podmínky hudebního rozvoje, hudební schopnosti, hudební činnosti a hry, RVP PV, didaktické materiály

Abstract

Analysis of teaching materials in the field of music education for children 3 to 6 years and their use in practice

The theoretical part of the paper summarizes the current knowledge about the concept of music education in kindergarten, describes the musical ability and position of musical activities in the Framework curriculum for pre-school education. Furthermore, this work characterized the components of music education, such as singing, instrumental music and movement and listening activities.

The practical part consists of two parts. The first section contains the mapping of the current situation of teaching materials for preschool children. Research method was a questionnaire survey, which was determined by width and source of musical materials that teachers use in practice with preschool children. The second part is methodical and includes songbook in which the notation of specific songs that appear when working in nursery schools.

Keywords

music, musical development conditions, musical ability, musical activities and games, RVP PV, teaching materials

Úvod

Hudba byla a je velmi důležitou složkou v životě každého člověka. Pozitivní účinky hudebních aktivit jsou všeobecně známé. Díky nim můžeme předcházet různým respiračním potížím, lépe se rozvíjet v řečových dovednostech a celkově se cítit dobře jak po fyzické, tak i psychické stránce.

Výzkumy prokazují, že ještě nenarozené děti se nějakým způsobem projevují při silných zvukových podnětech, které k nim doznějí. Je-li při následném vývoji dítěte vše v pořádku, především v oblasti sluchu, děti začínají reagovat skoro na vše, co slyší. Novorozenci za zvukovými signály otáčejí nejprve hlavu, poté i celé tělo. Batolata projevují spokojenost při zpěvu maminky nebo jiné blízké osoby a už se sama začínají hudebně projevovat. Pro děti předškolního věku jsou aktivity spojené s hudbou většinou velmi oblíbené. Konkrétně jsou to činnosti hudebně pohybové, při kterých se děti dobře baví, mají je rády a jsou při nich spokojené. My, pedagogové, bychom si měli uvědomovat jejich nezastupitelnou roli při vývoji celého dětského organismu.

V mateřské škole zařazujeme hudební aktivity prakticky denně. Již od rána jsou příležitosti k tomu, abychom u dětí rozvíjeli důležité hudební schopnosti, které jsou potřebné pro další hudební vnímání a prožívání. V současné době existuje spousta materiálů, které máme při pedagogickém procesu k dispozici. Jedná se o metodiky nejrůznějšího typu, množství zvukových i vizuálních nahrávek, notových záznamů nebo obrázkových souborů, které jsou pro hudební pedagogiku velmi potřebné. Otázkou zůstává, jestli je všechn materiál kvalitní a zda ho umí pedagogové vhodně využívat.

Nejdůležitější je pro děti vhodný hudební vzor. Právě učitel je ten, který dítěti vytváří přiměřené výchovně vzdělávací podmínky pro jeho harmonický rozvoj. Pedagog by měl mít kvalitní a kultivovaný hudební projev, který bude pro děti inspirující.

Hudba je velmi významnou součástí života každého z nás. František Sedlák uvádí, že s existencí hudby se setkáváme u všech národů a etnických skupin. Již v dávných dobách antičtí filosofové zdůrazňovali význam hudby v rozvoji lidské společnosti.

„Platon v celém svém výchovném systému přisuzuje hudbě veliký význam, cení ji nejvýše ze všech umění pro její řád a harmonii rytmů a zvuků proto, že pouze nenapodobuje a nezobrazuje, ale vniká do podstaty a řádu věcí. Podle Platóna se hudba spojuje s lidskou přirozeností, zušlechťuje ji a vede k poznání krásy. Aristoteles tvrdí,

že člověk má vrozený smysl pro rytmus a melodii. Proto na něho hudba působí, může mu poskytnout radu i „očistu“ od nepříjemných a tísnivých psychických stavů.“

(Sedlák, F., 1985, s. 7)

Z fyziologického hlediska má hudba příznivý vliv na změny krevního tlaku, srdečního tepu i na hormonální přeměny. Také působí na psychiku člověka, zejména na emocionální oblast. Podporuje rozvoj fantazie a představivosti. Při hudebních činnostech lidé zapomínají na každodenní stereotypy i starosti. Nové hudební impulsy člověka lákají nebo rozrušují, ty známé naopak uklidňují. Lze říci, že všichni lidé hudbu potřebují. Uspokojuje různé druhy nutných potřeb, především tělesné, duševní i společenské.

František Sedlák uvádí, že hudba nemusí vždy působit na posluchače jen kladně a esteticky vhodně. Příliš hudby a její nevhodný výběr ji sráží na samotný organizovaný hluk. Stává se z ní to, co estetické vnímání spíše znehodnocuje a ohrožuje duševní zdraví lidí. V dnešním světě se s určitým nadbytkem hudby setkáváme dost často. Hudba je tak ošizená o své estetické poslání, otupuje a sama o sobě zevšedňuje.

(podle Sedláka, F., 1985, s. 9)

TEORETICKÁ ČÁST

1 Hudební výchova a hudební pedagogika

Definice pro hudební výchovu existuje mnoho. Dle Poledňáka: „Hudební výchova znamená označení pro sociálně probíhající činnost usilující o hudební rozvoj jedince a zajišťující předávání hudby z pokolení na pokolení. Teoretickou reflexi této praxe představuje hudební pedagogika.“ (Poledňák, I., 1984, s. 157)

Hudební pedagogikou rozumíme vědu, která se zabývá zkoumáním všech didaktických procesů a jevů, které souvisejí s hudbou. Snaží se především o vytvoření teoretického východiska v oblasti hudebního umění. Hudební pedagogika zahrnuje hudební výchovu v užším slova smyslu. Jedná se o řízený, cílevědomý a plánovitý proces, kdy dochází k osvojování hudby v takových institucích, které zajišťují hudební výchovu všeho druhu. (podle Váňové, H., Skopala, J., 2007, s. 13)

Bez hudebních aktivit si jistě většina pedagogů nedokáže svoji praxi ani představit. Jsou oblíbené jak mezi dětmi, tak i mezi dospělými. Zpěv dětí se objevuje při všech aktivitách během celého dne.

„Důležitost počátku hudební výchovy v předškolním věku pochopíme, když si uvědomíme, co znamená učení z hlediska neurofyziologie. Všechny funkce primárních sensorických oblastí mozkové kůry jsou sice geneticky předurčeny, avšak šíře těchto oblastí a stupeň jejich propojenosti se může rozvíjet podle množství zkušeností a praxe.“ (Franěk, M., 2005, s. 133)

Reprodukováná hudba, kterou v současné době nabízejí rodiče dětem stále častěji, nenahradí přímou zkušenost dítěte s hudbou. Pro dítě je důležité, aby samo hudbu prožívalo a vytvářelo si vlastní vztah k hudebním zkušenostem.

Předškolní věk je nejideálnější obdobím pro rozvoj hudebního vnímání. Dítě je tvárné, hovoříme o tzv. plasticitě, kdy je dětský mozek otevřený pro nové hudební schopnosti a dovednosti.

2 Vnitřní podmínky hudebního vývoje dítěte předškolního věku

Hudební vývoj je úzce spjat především s fyziologickým rozvojem sluchu, zraku, pohybových dovedností, s vývojem myšlení a řeči a v neposlední řadě s vývojem hry.

„Tento proces osvojování hudebního umění a hudebních zkušeností prostřednictvím mnohostranných hudebních činností, v nichž se rozvíjejí hudební schopnosti a kvalitativně i kvantitativně se mění lidské hudební vědomí, nazýváme hudební vývoj jedince. Protože hudba zasahuje celou lidskou psychiku ve všech jejích vrstvách a hudební aktivita se uskutečňuje nejen na základě specifických hudebních schopností, ale i v soustavě obecných schopností (potřebných i pro ostatní lidské činnosti), neoddělujeme hudební vývoj jedince od ostatních psychických projevů a vývojových změn.“ (Sedlák, 1985, s. 23)

2.1 Dítě předškolního věku

Abychom mohli mluvit o podmínkách hudebního vývoje u dětí předškolního věku a o hudební výchově jako takové, považuji za nutné charakterizovat dítě v tomto období.

Vymezení předškolního období není jednoznačné. Zabývá se tím mnoho autorů. Někteří uvádějí, že je to období od narození do šesti, popřípadě sedmi let, jiní zase, že je to doba od tří do šesti let věku dítěte.

Langmeier a Krejčířová uvádějí, že v širokém smyslu slova je to celé období od narození až do nástupu do povinné školní docházky. V užším slova smyslu je předškolní období věkem mateřské školy. Což samozřejmě není jednoznačné, protože docházka do předškolních zařízení není povinná, a proto některé děti mateřskou školu nenavštěvují. (Langmeier, J., Krejčířová, D., 2006, s. 87)

Vágnerová naopak uvádí, že předškolní období trvá od tří do šesti až sedmi let. A ukončení této fáze není určeno jen fyzicky, ale především s ohledem na oblast sociální, tedy s nástupem do povinné školní docházky. (Vágnerová, M., 2008, s. 173)

Předškolní dítě, jako jedinec ve věku od tří do šesti let, je otevřené pro všechny nové poznatky. Toto období je nejlepším a nejvhodnějším vývojovým mezníkem pro získávání nových dovedností a životních zkušeností. Je to tedy i doba, kdy se u dětí nejlépe rozvíjí hudební schopnosti a dovednosti. Díky rozvíjející se percepci se u dětí

dobře rozvíjí především vokální a poslechové činnosti. Dokonalé ještě nejsou pohybové dovednosti, které jsou potřeba pro aktivity instrumentální.

2.1.2 Vnímání

Vnímání předškolních dětí je charakteristické svou globálností. Ještě není vyzrálé natolik, aby zvládlo vnímat celek jako souhrn detailů, tudíž ani nediferencuje základní vztahy mezi jednotlivými částmi celku. Přesto, že dítě vnímá komplexně, vždy se zaměří na nápadnou vlastnost objektu, dle které si začíná utvářet paměťové představy. Percepce se samozřejmě rozvíjí v souvislosti s myšlením, rozvojem představ a s osvojováním zkušeností. Pro hudební činnosti je nezbytná zraková a sluchová diferenciaci, analýza a syntéza.

2.1.2.1 Sluchové vnímání

Sluchový analyzátor je určen k analýze a diferenciaci zvukových podnětů, které se k jedinci dostávají.

Jedinec reaguje na hudební podněty již v prenatálním období. Marek Franěk (2005) uvádí, že sluchový analyzátor plodu je funkční tři až čtyři měsícem před narozením. Dítě reaguje na dvě základní skupiny zvuků. Tou první je kategorie zvuků, které jsou vytvářené tělem matky, z něhož jsou pro dítě pochopitelně lépe slyšitelné. Jedná se o zvuky, které souvisejí se zažívacím nebo kardiovaskulárním systémem a hlasem. Druhou skupinou jsou zvuky, které se k dítěti dostávají z vnějšku. Těch ale není příliš, protože tělo matky snižuje jejich intenzitu a reálnou frekvenci. (podle Fraňka, M., 2005, s. 127)

Výzkumy dokazují, že přesto, že je sluch dítěte funkční už ve 3. – 4. měsíci před narozením, akustické podněty si je plod schopen zapamatovat až po 30. týdnu. Po narození se může stát, že známé zvuky, např. úryvek písně, kterou matka často poslouchala, bude dítě upřednostňovat před ostatními. To, jak dlouho preference těchto známých zvuků přetrvává, není dosud známé. Odborníci uvádějí, že později začínají mít větší váhu takové zvukové podněty, se kterými se dítě setkává až po narození. Na prvním místě mezi zvuky, které bude dítě poznávat, bude vždy hlas matky.

V období předškolního věku je vhodné procvičovat sluchové vnímání. V této době se rozvíjí intenzivně sluchový analyzátor i jeho diferenciatní schopnost. Z metodického hlediska začínáme rozlišováním odlišné délky a síly tónů, následně poznáváním barvy a výšky. Vývoj sluchového rozlišování výšky tónu probíhá v úzké vazbě na hlasový aparát. Spolupráci mezi sluchovou diferenciací a hlasivkami (zazpíváním výšky tónu) se vytváří hudební představa výšky tónu.

2.1.2.2 Zrakové vnímání

V hudebním vývoji se v oblasti zrakového vnímání zaměřujeme především na tzv. vizuomotorickou koordinaci, která má důležitý vliv při vnímání prostoru. Činnost zraku a motoriky je důležitá především v hudebně pohybových a instrumentálních hrách, ale též při zpřesňování čistoty zpěvu. Zrak pomáhá vytvářet chybějící hudební představu výšky tónu. Dítě zpívá a pomocí pohybu ruky a zraku výšku tónu znázorňuje. Zpětnovazebním obloukem přes sluchový aparát si tak představu výšky tónu zpřesní a upevní.

2.1.2.3 Myšlení a řeč

Myšlení předškolního dítěte se pochopitelně odlišuje od myšlení dospělých. Jean Piaget pojmenoval toto období kognitivního vývoje jako fázi názorného intuitivního myšlení. Dítě nyní již uvažuje v celostních pojmech, které vznikají na základě vystižení podstatných podobností. Neustále se zaměřuje na to, co vidělo a na to, co u toho prožilo.

Myšlení dětí od tří do šesti let má několik typických znaků:

- centrace – dítě redukuje informace tak, že setrvává na nápadném znaku, který subjektivně považuje za podstatný
- egocentrismus – dítě lpí na subjektivním názoru, je přesvědčené o předem dané správnosti a platnosti; dítě nechápe, proč by mělo hledat objektivní pravdu, zkresluje si názor dle vlastních postojů a preferencí
- fenomenismus – podstatu světa dítě ztotožňuje s tím, co právě vidí; zdůrazňuje zjevnou podobu světa

- prezentismus – dítě je vázáno na aktuální podobu světa, pro dítě jsou věci takové, jaké je právě teď vidí

Specifický je i způsob zpracování informací. U předškolního dítěte se objevuje magičnost, kdy si dítě zjednodušuje realitu tím, že si do ní přidává fantazii a své poznání tak zkresluje. Svět je pro dítě také srozumitelnější, když neživým předmětům přidává lidské vlastnosti, jde o tzv. antropomorfismus. Dítě v předškolním období umí odlišit živé objekty od neživých, ale často je pro něj jednodušší tyto znaky přehlédnout. Dalším způsobem vnímání okolního světa je arteficialismus. Dítě si vznik světa vykládá tak, že ho někdo udělal. „*Hvězdy dal na oblohu, napustil vodu do rybníka apod.*“ Z dětské potřeby jistoty také vychází absolutismus. Jedinec si je jistý, že získané informace nebo poznané jevy jsou absolutní, jednoznačné. (podle Vágnerové, M., 2008, s. 174 – 176)

2.1.2.4 Představivost a fantazie

Dle Zuzany Ondrové je představa reprodukováný obraz předmětu, který je založený na minulé zkušenosti. Je závislá na určité úrovni vývoje mozkové kůry uchovat dřívější prožitky – vjemové odrazy modalit vnějšího světa. Představy se týkají všech smyslů, zraku, sluchu, čichu, chuti, hmatu nebo pohybu. (podle Ondrové, Z., 2000, s. 95)

V předškolním věku se představivost a fantazie rozvíjejí společně s dalšími poznávacími procesy. Představy jsou již obsáhlejší a početnější.

Dle Zdeňka Šimanovského se fantazie v předškolním věku rozvíjí velmi intenzivně a často převládá nad myšlením. Hru tříletého a čtyřleté dítěte doplňují různé předměty a pomůcky, se kterými dítě jedná jako se živými bytostmi. Předškolní období je tak věkem skřítků, hastrmánek, lesních víl a dalších nadpřirozených bytostí. Existují pro dítě stejně jako například auta na ulici nebo rodinní příslušníci. Tak zvaná konfabulace (smyšlenka, báje, lhavost) patří ke zcela přirozeným projevům dítěte v tomto období. Zakazovat mu je, vylouvat nebo snad trestat by bylo absurdní. V období mladšího školního věku tyto smyšlené představy samy odezní. (podle Šimanovského, Z., 1999, s. 11)

V oblasti hudebních aktivit můžeme fantazii a představivost rozvíjet prostřednictvím všech tvořivých činností, jako jsou činnosti spojené s poslechem reprodukováných skladeb nebo hrou na nástroje z Orffova instrumentáře atp.

Představivost a fantazii může podnítit i obyčejný jednoduchý pohyb, především pohybové improvizace s hudebním doprovodem. Musíme však dětem navodit určitý okruh představ a určitou náladu. K tomu je někdy potřeba jen pár slov, nějaký nápad, několik pohybů, zvuků apod. V neposlední řadě je důležité nechat dětem trochu více času, aby se mohly vyjádřit.

3 Vnější podmínky hudebního vývoje

Hudba slouží k vyjadřování lidských postojů, myšlenek a citů. Proto ji studujeme vždy z hlediska okolního světa, ve kterém jedinec žije. Dítě se dostává do styku s hudbou již po narození. Důležitou roli hraje prostředí, ve kterém dítě žije a lidé, kteří na něj působí.

3.1 Vliv rodiny

První zkušenosti s hudbou má dítě samozřejmě z rodiny. Zpěv rodičů dětem patří mezi základní formy hudebního projevu a mezilidské komunikace. Rodina je místem, kde by se dítěti mělo dostávat kvalitních podmínek pro jeho hudební rozvoj. Již Jan Amos Komenský upozorňoval matky na to, aby dětem zpívaly lidové písně a popěvky a rozvíjely jejich hudební schopnosti pomocí hudebních hraček a elementárních pohybů spojených s hudbou.

Marie Lišková uvádí, že se v dnešní době přirozená potřeba zpívání ztrácí. Příležitost k pěveckému projevu je často snížena málo podnětným prostředím. Rodiče často směřují děti k jiným zájmům a prioritám. Bohužel dnešní praxe je taková, že děti přijímají hudbu pasivně, pouze jako určitou zvukovou kulisu. V tomto směru je zpěv matky nebo jiné blízké osoby opravdu nenahraditelný svou bezprostředností a aktivní účastí zpívajícího i naslouchajícího. Zpěv matky dítě vnímá jako pocit jistoty a sounáležitosti s citově nejbližší osobou. (podle Liškové, M., 2006, s. 21)

Rodiče by měli na dítě záměrně působit už od narození, respektive před narozením. Matky zpěv velmi pozitivně ovlivňuje utvářející se psychiku dítěte. Jednou

z nejcennějších hudebních aktivit je společný zpěv rodičů s dětmi. Děti často doma zpívají a předvádějí to, co se naučily v mateřské škole. (podle Kodejšky, M., 2002, s. 33-35). Jako doprovod mohou použít běžné předměty ze svého okolí, které mohou rozezvučet jako „hudební nástroje“ (např. cinkání lžičkou, údery vařečkou do hrnců). Také si mohou rodiče společně s dětmi hudební nástroj vyrobit (ze skořápek ořechů, z kelímku přetaženého gumičkou, plastová lahev naplněná rýží atp.).

3.2 Vliv mateřské školy

V mateřské škole mají hudební činnosti charakter mnohotvárného procesu, který probíhá ve velmi úzkém kontaktu s ostatními výchovně vzdělávacími složkami, s cílem vytvořit základy pro harmonický rozvoj člověka. Hudba zasahuje celou psychiku dítěte, intenzivně rozvíjí jeho smyslové vnímání, estetické cítění, pozornost, paměť, představivost i pohybovou činnost. Pedagogové v mateřské škole by měli hudební aktivity provádět jako hudebně estetickou a kulturně společenskou pedagogickou činnost, ve které si děti hrají, tvoří, poznávají a prožívají individuální i kolektivní uspokojení z hudby jako takové. Ve výchovně vzdělávacím procesu by měly být děti jak aktivními účastníky, tak i posluchači či diváky. Dětské hry s hudbou by měly v mateřské škole probíhat při každé příležitosti během dne.

(podle Zezuly, J., Janovské, O., 1988, s. 39)

3.2.1 Role pedagoga při hudebních aktivitách

V současné době má muzikálnost dítěte, její rozvoj a praktické provozování hudebních činností mnohem větší souvislost s jeho životem než se doposud uvádělo. Smysl pro hudební harmonii dítěti pomáhá vyladit si i svůj život, zharmonizovat své prožívání a vztahy k ostatním a lépe jim porozumět. Učitel může dítě velmi poškodit, když ho zařazuje do skupiny dětí, které dle jeho posouzení zpívají falešně, aniž by se pokusil a byl schopen je pro hudbu nějakým způsobem získat a vhodně motivovat. (podle Šimanovského, Z., 1999, s. 11)

Úspěch hudebního procesu je závislý na teoretické i praktické přípravě učitelky, na jejích pedagogických schopnostech, na pedagogickém taktu, na jejím přehledu v oblasti

didaktických materiálů, na dovednosti hrát na hudební nástroje a také na schopnosti vhodně motivovat dítě k aktivnímu vnímání a osvojování hudby.

4 Vývoj hudební výchovy v předškolních institucích

Datovat počátek hudební výchovy jako takové je velmi těžké. Protože stejně jako např. hra, tak i hudba tu byla v různých formách odjakživa. Již v antických školách se zdůrazňovala důležitost hudby ve vývoji celé osobnosti. O velké důležitosti hudby hovořil i Platón. Hudba pro něj byla tím největším uměním, protože měla řád, harmonii a rytmus. Aristoteles zdůrazňoval, že každý člověk má vrozené porozumění pro rytmus a melodii.

Jan Amos Komenský byl přesvědčen, že hudební aktivity jsou pro děti velmi přirozené. Zmiňoval, že hudbu dítě vnímá již po narození, a proto je vhodné, když dítěti zpíváme různé ukolébavky. Ve druhém až třetím roce už se děti samy zapojují do hudby – zpívají, hrají na hudební nástroje. Dětem můžeme dát píšťalku, buben, dětské housle, aby mohly pískat, břinkat, drnkat... Od pátého roku mají děti samostatně zpívat duchovní písničky, aby otevíraly svůj hlas Bohu. (Komenský, J. A., 2007)

Počáteční zmínky o hudebních aktivitách v předškolních zařízeních se objevily ve 30. letech 19. století a to v prvních opatrovnách. O významné postavení hudby v životě malých dětí se zasloužil zakladatel první opatrovny Jan Vlastimír Svoboda, který napsal dílo Školka. „V jeho koncepci byl zpěv propojen s ostatními výchovnými činnostmi a násobil tak výchovný a vzdělávací cíl zaměstnání. Dílo podněcovalo děti k nejrůznějším pohybovým improvizacím, které vycházely z rytmu písní. Práce byla na svou dobu velmi pokroková, neboť respektovala psychické aspekty vývoje dítěte předškolního věku. Hudební výchovu chápal v jednotě s vazbou na estetické, morální i pohybové projevy a se získáváním potřebných poznatků hudebního i nehudebního charakteru.“ (podle Kodejšky, M., 2002, s. 41)

Další osobností, která se zasloužila o pronikání hudebních aktivit do institucionální výchovy, byl Fridrich Fröbel. Ten hudební činnosti označoval jako tzv. „hry se zpěvy“. Následující pokračovatelské snahy byly ovlivněny reformní pedagogikou. Významnou osobností byl J. Dalcroz, který zdůrazňoval rozvoj hudebnosti prostřednictvím rytmického cítění. Zdůrazňoval soulad hudby, pohybu a lidové poezie. Po druhé světové

válce byla hudební výchova ovlivněna také sdělovacími prostředky a různými uměleckými styly. Začaly se objevovat moderní vědní obory, např. hudebně-psychologické nebo pedagogické. V této době však bylo dítě objektem výchovy a hudební činnosti se omezovaly na memorování písní či poslech hudby. O určité propojenosti s ostatními činnostmi nemůže být řeč. (podle Kodejšky, M., 2002, s. 41 – 43)

V 80. letech 20. století vyšel tzv. Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. V něm byly definovány hlavní úkoly a cíle všech výchov, které se týkaly dětí předškolního věku. K Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy bylo vydáno několik dílčích metodických příruček (např. *Metodika jazykové výchovy* (1989), *Metodika tělesné výchovy* (1989), *Metodika rozumové výchovy* (1989) aj., ve kterých byly rozděleny úkoly dle jednotlivých měsíců v roce a dané věkové kategorie dětí (3-4 roky, 4-5 let, 5-6 let).

Postupy pedagogů při hudební výchově v těchto letech byly často velmi stereotypní a postrádaly určitou kreativitu. Důraz se kladl individuálně na každou činnost zvlášť – zpěv, pohyb s hudbou, instrumentální činnosti a poslech hudby.

Koncentrace hudebních činností do tzv. výchovných zaměstnání s přesně danou časovou dotací mělo své výhody i nevýhody. Kladná byla především pravidelnost, kdy se hudební činnosti musely konat. V souvislosti s tím byla zase nevýhodou omezená časová dotace, většinou to bylo jedenkrát týdně, kdy se mělo povinné hudební zaměstnání konat. (podle Liškové, M., 2006, s. 3)

4.2 Současné pojetí hudebních aktivit aneb integrativní hudební výchova

„Hudební výchova tvoří v práci mateřské školy organickou součást komplexního esteticko-výchovného působení. Dítě předškolního věku cítí přirozenou potřebu připojit k písničce také určitý taneční pohyb, jednoduché verše si často také pozpěvuje říkadlovou metodikou, námět písně je mu stejně podnětem k výtvarnému projevu, jindy zase pozorování ptáčků bude motivací ke zpěvu písničky s tímž námětem. Tato komplexnost je pro dítě přirozená, samozřejmá.“ (Janovská, O., Zezula, J. a kol., s. 12, 1987)

Od roku 2004 je v platnosti **Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání**. Jedná se o kurikulární dokument státní úrovně, který je závazný při výchovně vzdělávací práci s předškolními dětmi. Rámcový vzdělávací program umožňuje, aby pedagogové propojovali jak jednotlivé hudební činnosti – vokální, instrumentální, poslechové i hudebně pohybové, tak je i spojovali s ostatními mimo hudebními aktivitami.

Obsah Rámcového vzdělávacího programu je tvořen pěti vzdělávacími oblastmi. Cíle hudebních aktivit jsou zde definovány jako *dílčí vzdělávací cíle* a úkoly jako *vzdělávací nabídka činností*. Jednotlivé oblasti jsou ještě rozšířeny o tzv. *očekávané výstupy* a *možná rizika*.

Obsah RVP PV je rozdělen do těchto vzdělávacích oblastí:

1.	<i>Biologická</i>	-	<i>Dítě a jeho tělo</i>
2.	<i>Psychologická</i>	-	<i>Dítě a jeho psychika</i>
3.	<i>Interpersonální</i>	-	<i>Dítě a ten druhý</i>
4.	<i>Sociálně/kulturní</i>	-	<i>Dítě a společnost</i>
5.	<i>Environmentální</i>	-	<i>Dítě a svět</i>

Pro hudební činnosti je místo ve všech výše zmiňovaných oblastech, které se vzájemně prolínají, prostupují, ovlivňují a podmiňují.

Pro upřesnění uvádím několik příkladů vzdělávacích cílů, nabídek a očekávaných výstupů, které se objevují v jednotlivých oblastech Rámcového vzdělávacího programu a jejichž obsah souvisí s hudebními činnostmi:

1) Dítě a jeho tělo

Hudební aktivity jsou vhodné pro rozvoj fyzického zdraví, pohody, pro podporu odpočinku, relaxace i pro vývoj jemné a hrubé motoriky.

Ze vzdělávacích cílů bych vyzdvihla rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky (koordinace a rozsahu pohybů, dýchání, koordinace ruky a oka apod.), ovládnutí pohybového aparátu a tělesných funkcí, rozvoj a

užívání všech smyslů a vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu.

Vzdělávací nabídku tvoří hudební a hudebně pohybové hry a činnosti a aktivity relaxační a odpočinkové, které zajišťují zdravou atmosféru a pohodu prostředí. Dále také zdravotně zaměřené cvičení, především dechová a relaxační.

Mezi očekávané výstupy bych zařadila: sladit pohyb s rytmem a hudbu, vědomě napodobit jednoduchý pohyb, ovládat dechové svalstvo a sladit pohyb se zpěvem, sluchově rozlišovat zvuky a tóny, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji, zvládat pracovní úkony.

V předškolním věku se dítě prostřednictvím tělesných aktivit a obratnosti zapojuje do společných činností s ostatními dětmi. Pohyblivostí a přesností pohybů je dítě ovlivněno především při běhání, skákání, prolézání a hrách s míčem. Motorický vývoj dítěte se neustále zdokonaluje. Svou zručnost projevuje především v sebeobslužných aktivitách, ve hře s kostkami, pískem, plastelínou a také při kresbě.

K hudebním aktivitám se vztahují důležité pohybové dovednosti, jako je správný stoj, sed, chůze, taneční kroky a také jemné motorické pohyby, které dítě uplatní především při hře na dětské hudební nástroje.

V období od tří do šesti let se do pohybů častěji zapojuje drobné svalstvo, proto je motorika dětí půvabnější a rytmičtější. Díky záměrně vedené pohybové výchově ve spojení s hudbou, dítě získá při svých pohybech ladnost a eleganci, které budou přispívat k celkovému estetickému vzhledu.

2) Dítě a jeho psychika

Zde je podstatné posilování duševního zdraví, psychické pohody, volních vlastností, emocionální složky, rozvoj jazykových dovedností, komunikace a také příprava dětí na čtení a psaní, které je čeká na prvním stupni základní školy.

Tato oblast se dělí do následujících tří podoblastí.

- **Jazyk a řeč**

V oblasti hudby se zaměřujeme na rozvoj řečových a jazykových dovedností a vzdělávací nabídkou je přednes, recitace, dramatizace, zpěv.

Pro hudební výchovu je důležité, že dítě umí správně vyslovovat, používat dech, intonaci, porozumí slyšenému slovu, učí se nová slova a aktivně je používá a soustředěně poslouchá hudbu.

- **Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace**

Cíl směřuje k rozvíjení tvořivosti, především tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivého sebevyjádření. Do vzdělávací nabídky patří hry nejrůznějšího zaměření, které podporují tvořivost, představivost a fantazii (kognitivní, imaginativní, výtvarné, konstruktivní, hudební, taneční či dramatické aktivity).

Dítě se dokáže záměrně soustředit na činnost, udržet pozornost, učí se a postupuje dle instrukcí a pokynů, naučí se nazpaměť krátké texty – říkanky, písničky, úmyslně si pamatuje a vybavuje, samostatně řeší problémy, úkoly a situace (myslí kreativně, předkládá „nápady“).

- **Sebepojetí, city, vůle**

Hlavním vzdělávacím cílem je v této podoblasti rozvoj a kultivace mravního i estetického vnímání, cítění a prožívání. Z vzdělávací nabídky jsem vybrala estetické a tvůrčí aktivity (slovesné, výtvarné, dramatické, literární, hudební, pohybové a další).

Očekávané výstupy: přijímat pozitivní ocenění i případný neúspěch a vyrovnat se s ním, učit se a hodnotit své osobní pokroky, prožívat radost ze zvládnutého a poznaného, vyvinout volní úsilí, soustředit se na činnost a její dokončení, být citlivý ve vztahu k věcem, snažit se ovládat své afektivní chování (odložit splnění svých osobních přání, zklidnit se), těšit se z hezkých a příjemných zážitků, ze setkávání se s uměním, zachytit a vyjádřit své prožitky (pomocí hudby, hudebně pohybovou improvizací).

3) Dítě a ten druhý

Hudební činnosti dávají prostor pro podporu vzájemných vztahů, rozvíjení spolupráce, vytváření sociálních rolí, k učení se dodržování pravidel, k vyjádření podpory, pochvaly, ocenění a úctě.

Mezi vzdělávací cíle patří rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností verbálních i neverbálních, rozvoj kooperativních dovedností. K vzdělávacím činnostem z této oblasti patří společné aktivity nejrůznějšího zaměření, sociální a interaktivní hry, hraní rolí, dramatické činnosti, hudební a hudebně pohybové hry, výtvarné hry a etudy. Očekávanými výstupy jsou otevřená komunikace s druhým dítětem, spolupráce s ostatními, dodržovat dohodnutá a pochopená pravidla vzájemného soužití v mateřské škole, dodržovat herní pravidla, dělit se s jiným dítětem o pomůcky.

4) Dítě a společnost

Společenské dění je pro dítě v oblasti hudby velmi významné. Dítě se seznamuje s hudebními díly z různých období a také s lidovou písní.

Cílem je, aby se dítě seznamovalo se světem lidí, kultury a umění, a osvojovaly si základní poznatky o prostředí, v němž žije.

Vzdělávací nabídka: tvůrčí činnosti slovesné, literární, hudební, receptivní slovesné (poslech pohádek, hudebních skladeb); setkávání se s hudebním uměním mimo mateřskou školu, návštěvy kulturních a uměleckých míst a akcí zajímavých pro předškolní dítě.

Do očekávaných výstupů patří dodržování pravidel, jednat spravedlivě, zacházet šetrně s vlastními i cizími pomůckami (nástroji), vnímat umělecké a kulturní podněty, pozorně poslouchat, sledovat se zájmem dramatické či hudební představení a hodnotit své zážitky, vyjadřovat se prostřednictvím hudebních a hudebně pohybových činností, zvládat základní hudební dovednosti vokální i instrumentální (zaspívat píseň, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji, sledovat a rozlišovat rytmus).

5) Dítě a svět

Díky této oblasti se dítě seznamuje s vlastními i cizími kulturami, tradicemi, jazykem i jeho hodnotami.

Hlavním cílem, který se týká i hudby je osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy.

Vzdělávací nabídkou jsou kognitivní činnosti (kladení otázek a hledání odpovědí, diskuse nad problémem, vyprávění, poslech, objevování)

(Rámcový program pro předškolní vzdělávání 2004, s. 12-28)

4.3 Integrativní hudební výchova

Předškolní vzdělávání má v RVP PV integrované pojetí, které koresponduje s přirozeným a celistvým vývojem dítěte a respektuje vývojové zvláštnosti a odlišnosti předškolního období. Z výše uvedeného je zřejmé, že v každé oblasti najdeme souvislost s hudební výchovou, i když není konkrétně popsána.

Předškolní vzdělávání je realizováno prostřednictvím integrovaných bloků, které zasahují všechny oblasti. Jedna může být zastoupena více, ostatní jen okrajově. Podle RVP PV by „integrované bloky měly svým obsahem vzájemně navazovat, doplňovat se a prohlubovat, mohou se prolínat a přecházet plynule jeden do druhého. Je přirozené, že vzdělávací obsah, resp. některé jeho prvky, se v různých integrovaných blocích opakují a dítěti se znovu připomínají, že se s nimi setkává v nových souvislostech a učí se vidět věci z různých pohledů. Právě to významně přispívá k tomu, že si dítě může vytvářet globální a reálný pohled na svět...“ (RVP PV, 2004, s. 31)

Hudební výchova se v mateřské škole objevuje v mnoha situacích. U dětí v předškolním věku je hudba vnímána jako velmi bohatý zdroj, ze kterého dítě čerpá při rozvoji své celé osobnosti.

„Hlavní pozornost je v didaktice hudební výchovy věnována především otázkám obsahu a forem vyučování, problematice stanovení výchovně vzdělávacích cílů, vytyčení rozsahu výuky, výběru a využití pedagogických metod, aplikaci základních didaktických zásad a principů umělecké pedagogiky. Významnou součástí didaktiky hudební výchovy představuje i analýza cílů činností realizovaných v jednotlivých

„hudebních“ předmětech a jejich vztahu k ostatním „nehudebním“ vyučovacím předmětům. Rozbor těchto mezipředmětových vztahů vytváří základ pro tzv. integrativní hudební pedagogiku využívající i četných podnětů polyestetické výchovy.“

(Holas, M., 2004, s. 68)

5 Hudební schopnosti

Hudební schopnosti jsou definovány v mnoha publikacích. Popisuje je například Ladislav Daniel, Ivan Poledňák, Miloš Holas, František Sedlák, Hana Váňová nebo Miloš Kodejška.

Dle Františka Sedláka jsou schopnosti duševní vlastnosti, funkční složité struktury a kvality psychiky člověka, které jej činí způsobilým úspěšně vykonávat nějaký společenskohistorický vzniklý druh činnosti. (podle Sedláka, F., 1974, s. 48)

Za hudební schopnosti pak Sedlák považuje psychické struktury a vlastnosti jedince, které mu umožňují kontakty s hudbou, její vnímání a prožívání a všestrannou hudební aktivitu. Hudební schopnost je základním předpokladem k hudební činnosti, kterou spoluutváří, v níž se však sama projevuje a zkvalitňuje. (podle Sedláka, F., 1985, s. 29)

Klasifikace hudebních schopností dle Miloše Kodejšky:

1. Hudebně sluchové schopnosti

- a) **Citlivost pro hlasitost** – dítě se učí vnímat dynamické přeměny v hudbě
- b) **Citlivost pro barvu tónů** – děti poznávají barvu různých zvuků
- c) **Citlivost pro rozlišování výšky tónů** – dítě rozlišuje i malé změny frekvence tónu

2. Schopnosti auditivně motorické

- motorický analyzátor je nezbytný pro koordinaci pěveckých, instrumentálních a hudebně pohybových činností dětí

3. Rytmičké cítění

„Rytmičké cítění bývá u malých dětí vyvinuto v mnoha případech na poměrně vyšší úrovni než ostatní hudební schopnosti a již v předškolním věku se celkem snadno a úspěšně vychovává. Zpravidla se pod pojmem rytmičké cítění rozumí schopnost vnímat a chápat konkrétní vnitřní členění časových jednotek v hudbě na nižší nebo vyšší soustavu, složenou z přízvučných a nepřízvučných částí.“ (Petr, J., 1977, s. 87)

a) Citlivost pro metrickou pulzaci

- dítě na základě vlastní aktivity rozpoznává přízvučné a nepřízvučné doby

b) Citlivost pro tempo

- rozvíjí se prostřednictvím pohybu (pochod, běh, poskoky apod.)

c) Citlivost pro rytmičké časové členění tónů (rytmus)

- podpora v souvislosti s jazykovou přípravou (deklamace říkadel)

4. Tonální cítění

a) Citlivost pro rozlišování nedoškálných tónů

b) Citlivost pro zakončení a nezakončení melodie na tónice

5. Emocionální reakce na hudbu

- rozvíjení hudebních schopností na základě vlastní prožité činnosti

6. Hudební paměť

- utváří se v součinnosti s vnímáním, hudebně analytickými schopnostmi, hudební představivostí a fantazií

7. Hudební představivost

- souvisí s vývojem hudební paměti a rozvíjí se ve všech složkách hudební výchovy

8. Hudebně tvořivé schopnosti

- děti na základě předchozí zkušenosti vytvářejí relativně nové hudební úryvky
- u dětí předškolního věku se jedná o hudební improvizaci, ne o předem promyšlené komponování

6 Jednotlivé složky hudebních činností v mateřské škole

Jak vyplývá z výše uvedeného, hudební aktivity mají v mateřské škole integrované pojetí. Koncepce hudebních aktivit je opravdu komplexní, přesto si pro přehlednost dovolím obsah hudební výchovy v mateřské škole rozdělit a popsat.

„Hudební výchova má značný výchovný význam právě tehdy, když se jednotlivé činnosti vzájemně a užitečně propojují.“ (Kodejška, M., 2002, s. 43)

Dochází k propojení činností jak z jiných estetických oblastí, tak samozřejmě ke spojení činností pěveckých, poslechových, instrumentálních a hudebně pohybových. Při práci s dětmi většinou pokaždé pracujeme i s hudebními nástroji, různými nahrávkami a samozřejmě ke zpěvu přidáváme i pohyb, který má v hudebních aktivitách velmi důležité postavení.

6.1 Pěvecké činnosti

Zpěv v mateřské škole je základní hudební činností, která rozvíjí klíčové hudební schopnosti, formuje emocionální vztah k písni, hudbě a okolnímu světu.

„Každodenní praxe hudební výchovy je uskutečňována celým komplexem hudebních činností, z nichž pěvecké tvoří základ při rozvoji hudebnosti dítěte. Lidský hlas můžeme považovat za nejdokonalejší nástroj, který je schopen obsahového i citového výrazu.“

(Zezula, J., 1988, s. 7)

Pěvecké činnosti jsou vhodné k podpoře sebevědomí dětí a jsou dobrým faktorem při překonávání komunikačních bariér. Podporují sociální citění dětí, učí je spolupráci a toleranci v kolektivu vrstevníků. Prostřednictvím zpěvu si dítě procvičuje paměť, pozornost, představivost a tvořivost.

6.1.2 Správné držení těla

Správné držení těla při zpěvu je záležitostí jak estetickou, tak i tím, co ovlivňuje dobré vedení dechu, který je základním předpokladem pro tvoření kvalitního tónu. Při zpěvu působí na posluchače nejen náš zpěv, ale také celé naše vystupování.

Některé zásady správného postoje při zpěvu:

- stojíme přirozeně, nenásilně, vzpřímeně
- váha těla je rovnoměrně rozložena na obě nohy
- ruce, paže a ramena jsou volné
- díváme se před sebe
- je nám dobře, příjemně, těšíme se, že budeme zpívat

(podle Havelkové, K., Chládkové, B., 1995, s. 51)

Při zpěvu bychom měli dětem poskytnout především dostatek prostoru, aby si s ostatními nepřekážely. Celé tělo by mělo působit přirozeným a uvolněným dojmem. Děti při zpěvu nesmí zvedat hlavu, jinak budou tvořit krční tón. Proto by i učitelka měla sedět nebo stát tak, aby na ni děti dobře viděly.

Alena Tichá uvádí, že základní dovedností při zpěvu je správné držení těla, které vychází z aktivního těžiště. Díky tomu si dítě osvojí přirozené reflexy, které vedou ke správnému dýchání a tím i ke správnému vytváření hlasu.

Důležité je, abychom děti motivovali k takovým činnostem, kde si své těžiště uvědomí.

Mohou to být například tyto hry:

- *Na pavouka* (děti lezou trupem vzhůru, pánev mají co nejvýše nad zemí)
- *Na baletky* (děti tančí jako baletky)
- *Stronzo* (děti chodí tak, aby je nikdo neslyšel, a při určeném zvuku se zastaví a musí stát i v nezvyklé poloze)

(podle Tiché, A., Šimanovského, Z., 1999, s. 17)

Součástí celého držení těla je pěvecký postoj a sed. Při stání by měly mít děti nohy mírně rozkročené, chodidla opřená a váhu těla rozloženou na obě nohy. Dbáme na uvolněná ramena, ruce jsou podél těla a hlava vzpřímená. Vhodné jsou také cviky pro

přirozený výraz obličeje. Když při zpěvu sedíme, posadíme se na kraj židle, chodidla opřeme o zem, kolena máme stejně jako šíří ramen, která směřují dozadu a dolů. Při zpěvu je také vhodný klek na patách, při kterém mají děti mírně roztažená kolena. Záda drží vzpřímeně, čímž se uvolní spodní žebra a dítě může používat k dýchání bránici.

6.1.3 Dechové návyky

Při zpěvu je důležité dýchat celým dechovým aparátem. Děti bychom měli vést k přiměřenému, klidnému, prohloubenému dechu za pomoci bránice a bez účasti ramen. Děti příliš nepoučujeme kdy, a jak se mají nadechnout, aby se na dýchání příliš nezaměřovaly. Dobré je vycházet z přirozeného dechového projevu a pouze ho prohlubovat. Dech velmi úzce souvisí se správným držením těla. Dětské tělo musí být otevřené, volné a pružné. Pozor bychom měli dávat na napětí v ramenech, na držení hlavy, na neklid v čelistních kloubech a na uvolnění kořene jazyka.

Lišková uvádí, že děti vedeme vhodnou motivací k břišním nádechům, kdy se břicho při nádechu vyklene. Nádech se provádí nosem a pozor dáváme na zvedání ramen. Cílem nádechu je prodýchnutí celého těla, a to je možné jen tehdy, když je celé tělo uvolněné. V žádném případě děti nezatěžujeme zdržením nebo zastavením dechu po nádechu. Při zadržení dechu může totiž u dětí dojít k chybnému napětí celého svalstva. (podle Liškové, M., 2006, s. 38)

Vhodným prostředkem k tvoření správných dechových funkcí je práce s říkadlem. Při deklamaci říkadel už se děti od útlého věku učí klidněji dýchat a prodlužovat výdech. Klidný a hluboký nádech můžeme procvičovat při zpěvu známých popěveků nebo částí známých písní.

Při upevňování dechových návyků je velmi důležitá relaxace, protože zpívat ani poslouchat hudbu nemůžeme s napětím v těle. U dětí se zaměřujeme na uvolnění celého těla, čímž se uvolňuje i oblast duševní. Dítě předškolního věku však není schopné uvolnění těla ihned, proto je nezbytné soustavné a dlouhodobé opakování, které nám bude ve třídě postupně navozovat klidnou a spokojenou atmosféru.

6.1.4 Tvoření tónu

Hlas dětí rozvíjíme zdravě jen tehdy, když je učíme tvořit měkký hlasový začátek, samozřejmě spolu s hlavovým tónem. Pro měkký hlasový začátek je především důležitý klidný dech a postupné rozeznívání hlasivek. Měkký začátek vytvoříme bezchybnou koordinací dechu a hlasivek.

Mezi předpoklady pro měkký hlasový začátek patří především mírný nádech do připraveného těla, uvolněná čelist a souvislý výdech přes uvolněné hrdlo.

Pro rozvíjení měkkého hlasového začátku je vhodná hra - *Foukání do bublifuku* – děti si představují, že foukají do bublifuku (bho, bho, bho) a závodí, kdo vytvoří nejvíce bublin. Propojení jemné výslovnosti vpředu (b) s ohebným zpérováním do bránice (h) a současná relaxace hrtanu a lehké vybočení měkkého patra (o) dávají prožít pocit souladu hlasu s dýcháním.

Dlouhodobé používání tvrdého hlasového začátku velmi ničí hlas. Příčinou je většinou nekoordinovaný dech.

6.1.5 Řeč a artikulace

Předpokladem pěveckých činností jsou jednoznačně dobře vyvinuté hlasové orgány a jazykové dovednosti. „Že artikulace sama o sobě není nikterak snadná, prokazují četné případy chybné výslovnosti mluvení, která je vzhledem k menší aktivitě mluvidel při řeči mnohem snazší, než při zpěvu. A přece se setkáváme s vadami výslovnosti i u zcela normálně vyvinutých jedinců velmi často.“ (Vašek, R., s. 19, 1977)

Problematika vývoje řeči je v současné době velmi aktuální. Výzkumy ukazují, že stále více dětí předškolního věku má před vstupem do základní školy vadu řeči. Problém bývá především v tom, že se s dětmi stále méně mluví. Rodiče jsou často unaveni ze svého zaměstnání, a tak dětem nahrazují komunikaci různými sdělovacími prostředky, což samozřejmě není ideální.

Správně vyslovená slova jsou většinou i dobře zazpívána. Vazba mezi srozumitelným vyjadřováním a pěveckou technikou spolu velmi úzce souvisí. Správným spojováním hlásek se rozvíjejí jak artikulační dovednosti, tak i ohebnost dechových svalů.

6.1.6 Výběr písně

Volba písně pro dítě předškolního věku musí vycházet především z jeho pěveckých a hudebních schopností. Ohled bereme na tónový rozsah, rytmickou a melodickou obtížnost, hudební formu a obsah písně. Nejlepší jsou písně s jasně členěnou hudební formou, jednoduchým rytmem a poutavou, snadno zapamatovatelnou melodií. Vhodné jsou písně lidové a písně, které jsou výhradně určené dětským zpěvákům. (podle Liškové, M., 2006, s. 25)

V současné době se učitelky v mateřských školách snaží vybírat dětem moderní písně, protože jsou mezi dětmi i rodiči oblíbenější. Vždy to ale není rozumná volba, protože písně nejsou vhodné pro děti předškolního věku svým tónovým rozsahem a tím dítěti spíše škodí.

Jak už bylo výše zmíněno, současné pojetí hudebních činností je integrativní, což znamená propojení hudebních aktivit do jiných oblastí výchovně vzdělávací činnosti.

Písničky vybízí děti i pedagogy k dalším různým aktivitám. Například k malování, společnému povídání o písničce, k tanečnímu a pohybovému vyjádření a k rytmickému doprovodu.

6.1.7 Hlasová hygiena

Hlasivky dětí předškolního věku jsou malé, hlasivkové vazy jsou teprve ve vývoji, což má za následek to, že děti mají tenký hlas a mnohdy špatně dýchají. Zpěv je pro děti velmi zdravý. Díky zpěvu si děti posilují celé dýchací a břišní svalstvo a učí se tak správně dýchat.

„Pěvecké dýchání přivádí do plic větší množství kyslíku, čímž dochází k lepšímu okysličování mozku i k dokonalejšímu trávení. Zpívání přispívá i k psychické pohodě, což ovlivňuje velmi často i jednání a postoje člověka.“ (Zezula, J., 1988, s. 8)

Při zpívání je nezbytné, abychom dodržovaly určité hygienické zásady:

- s dětmi bychom měli zpívat ve vyvětrané a přiměřeně vytopené místnosti
- v hlučném, prašném a studeném prostředí hudební činnosti
neuskutečňujeme
- měli bychom děti ochraňovat před přepínáním mluvního a zpěvního hlasu
- vhodné je, aby zpěv dětí probíhal v jejich přirozené hlasové poloze
- při větším pohybovém vypětí s dětmi nezpíváme
- přiměřeně střídáme skupinové a sólové zpívání
- i při malé indispozici (kašel, zánět průdušek) nenecháváme děti zpívat
- ke zpěvu vytváříme pohodovou atmosféru, ze které bude mít dítě příjemné
zážitky (podle Janovské, O., 1987, s. 51)

6.2 Instrumentální činnosti

Aktivity, které se týkají hudebních nástrojů, jsou u dětí velmi oblíbené. Děti si rády hrají Na muzikanty s plným hledištěm diváků, kteří hltají každý jejich pohyb na hudební nástroj. V praxi je hra na dětské hudební nástroje především doprovodnou činností pro vokální nebo hudebně pohybové působení.

„Hra na tzv. dětské hudební nástroje je činností, která urychluje rozvoj hudebních schopností dítěte. Je přitažlivou formou, podněcující zájem o hudbu. Dítěti je dán do rukou nástroj velmi lehce ovladatelný, jehož zvuk ho nejen okouzluje, ale i podnítl k hudební činnosti.“ (Zezula, J., 1988, s. 149)

Hraní na nástroje je typické především pro starší věkovou kategorii dětí předškolního věku, které mají poznávací procesy na takové úrovni, aby úkonů spojených s hudebním nástrojem byly schopné.

Elementární hra na dětské hudební nástroje vychází z přirozené dětské pohybové aktivity. Proto by hře na nástroj měla předcházet například hra na tělo a pohyby, které jsou součástí her se zpěvem – chůze, tleskání, pleskání, podupy, rozpočítávání apod.

Marek Franěk vysvětluje, že při instrumentálních činnostech dítě zapojuje dítě velmi komplikované procesy vnímání, čímž se prudce rozvíjí kognitivní systém. Jde o zpracování souhrnných zrakových informací v symbolické formě, které je třeba dále

v mozku přesunout do hudební formy a tuto formu zase do motorických dovedností. Pro hru na nástroj je také důležitá akustická a motorická zpětná vazba. (podle Fraňka, M., 2005, s. 157)

Mladší děti bych však z této formy hudebních projevů nevyřazovala. Měly by mít možnost seznamovat se s nástroji, nejprve rytmickými, prohlédnout si je, osahat, vyzkoušet, jak hrají. Mohou s nimi doprovázet různá rytmizovaná slova nebo později i celá říkadla.

Karla Havelková a Blanka Chládková upozorňují na to, že instrumentální hra má v rozvoji hudebnosti obrovský význam. Rozvíjí hudební vnímání, smysl pro barvu tónu, rozlišení tónů vysokých nebo nízkých, podněcuje pěvecký i sluchový rozvoj, umožňuje tvořivou práci a podporuje u dětí radostné pocity i zážitky a zájem o další muzicírování.

(podle Chládkové, B., Havelkové, K., 1994, s. 115)

6.2.1 Česká Orffova škola

Velmi významným materiálem je Česká Orffova škola, kterou v českém podání zpracoval Petr Eben a Ilja Hurník. Jde o adaptaci Orffova Schulwerku, který je považován za jeden z nejprogresivnějších hudebně didaktických postupů.

Carl Orff (1895-1982) byl pedagog a skladatel, který se z výchovně vzdělávacího hlediska zabýval především elementární hudbou a spojením slova, hudby a pohybu.

„Všechny moje ideje, ideje elementární hudební výchovy, nejsou nové. Bylo mi jen určeno a dopřáno tyto staré a nepomíjející opět z dnešního pohledu nově vyslovit a s jejich uskutečněním začít. A tak se necítím jako tvůrce něčeho nového, nýbrž jako ten, který staré dědictví podává dál, podoben běžci ve štafetě, který rozněcuje pochodeň na starém ohni a nese ji do dneška. Tento los čeká i mé následovníky; neboť jestli idea zůstává živá, neskončí ani s jejich životem.“ Carl Orff (podle Jurkoviče, P., 2006, s. 23)

Dětské hudební nástroje rozdělujeme na dvě skupiny:

a) nástroje bicí rytmické

- hůlky	- trianl
- bubínek	- chřestidlo
- tamburína	- činel

-	prstové činelky	-	tympány
-	rolničky	-	zvonek
-	dřevěný blok	-	cinkadlo

b) nástroje bicí melodické

- zvonkohra sopránová
- zvonkohra altová
- metalofon sopránový
- metalofon altový
- xylofon sopránový
- xylofon altový
- xylofon basový

Hra na dětské hudební nástroje je většinou doprovodnou činností k ostatním hudebním aktivitám. Je prostředkem k dalšímu rozvoji hudebních schopností a často slouží k obohacení a zpestření vzdělávacího procesu.

Cíle hry na nástroje z Orffova instrumentáře dle Marie Liškové:

1. rozvoj tvořivosti, představivosti
2. rozvoj sluchových schopností – rozlišování zvuků a tónů
3. schopnost rozpoznávat vlastnosti tónu – výška, barva, síla, délka tónu
4. rozvoj rytmického cítění
5. rozvoj jemné motoriky, koordinace pohybů
6. rozvoj estetického vnímání
7. schopnost vyjádřit hrou vlastní pocity
8. pěstování souhry, rozvoj sociálního cítění a spolupráce
9. cvičení soustředění, postřehu
10. motivace k aktivní hře na vlastní hudební nástroj

(podle Liškové, M., 2006, s. 101)

6.3 Hudebně pohybové činnosti

Hudebně pohybová výchova patří u dětí předškolního věku k velmi oblíbeným. Jedná se o aktivity, které rozvíjí hudební schopnosti a zároveň i pohybovou koordinaci a harmonii pohybů. Patří sem tzv. hra na tělo, taneční hry a hry se zpěvy, hra na nástroje z Orffova instrumentáře a tělesná cvičení s hudbou.

Prostřednictvím těchto aktivit si děti osvojují základní motorické prvky, mezi které patří chůze, běh, pochod, poskoky a švihové pohyby. Dále se u nich rozvíjí hudebně výrazový projev, estetický vkus. (podle Kodejšky, M., 2002, s. 46)

Všechny pohybové projevy dětí by měly vyplývat z ostatních hudebních činností, a to z pěveckých, poslechových a instrumentálních. Pohyb je pouze prostředkem jejich rozvíjení, ne cílem základní hudební výchovy. Spojení hudby a pohybu má také funkci rekreativní a terapeutickou.

Pohybové činnosti jsou také velmi důležité pro prožívání tempa, metra, dynamiky, pohybu melodie atp.

Význam hudebně pohybové výchovy dle Marie Šmerdové (1993):

- pohyb uvolňuje dětskou emocionalitu, fantazii, představivost, zbystruje vnímání a pozornost
- přispívá k všestranné hudebnosti dětí
- děti si osvojují nové poznatky, pojmy a základní vědomosti, upevňují si nové dovednosti a získávají konkrétní pohybové a hudební zkušenosti
- podporuje se správné dýchání, uvolňují se mluvidla a učí se správně artikulovat
- prohlubuje se vlastní zpěv, smysl pro rytmus, melodii, tempo a dynamiku
- rozvíjí se motorická stránka dítěte
- pěstuje se smysl pro účelnou organizaci a orientaci v prostoru
- sdružuje se kolektiv dětí
- nezpochybnitelný je i zdravotní význam hudebně pohybové výchovy

(podle Šmerdové, M., 1993, s. 31-32)

S dětmi předškolního věku zůstáváme na úrovni elementárních tanečních pohybů. Děti si osvojují základní taneční prvky a taneční kroky. Podporujeme také taneční improvizaci, kdy se děti mohou pohybovat na určitý námět volně dle hudebního doprovodu. Mezi hlavní prostředky hudebně pohybové výchovy v mateřské škole patří elementární pohyb s rytmickou deklamací, pohyb s hudebním doprovodem, lidové taneční hry a taneční hry umělé. (podle Janovské, O., 1988, s. 177)

Mezi důležité metodické prvky pohybových činností patří to, že pedagog by se měl zapojit do pohybového projevu spolu s dětmi, měl by hodnotit zdařilé projevy dětí a motivovat je k dalším, měl by se snažit o kombinování různých druhů pohybů na místě i v prostoru. Dále se snaží u dětí podporovat esteticky působivý pohybový projev a samozřejmě spojovat pohyb se všemi hudebními činnostmi.

(podle Jenčkové, E., 1999, s. 6)

6.4 Poslechové činnosti

I tyto aktivity jsou velmi důležité pro rozvoj hudebního cítění a estetického vkusu. V současné době je motivace k poslechovým činnostem velmi důležitá. Před poslechem konkrétních skladeb by se ve výchovně vzdělávací činnosti s nejmenšími dětmi mělo objevit poslouchání zvuků v přírodě, hlasů ptáků a ostatních zvířat a rozeznávání barev tónů, které dětem můžeme zprostředkovat hrou na různé nástroje z Orffova instrumentáře. Během celého dne máme příležitosti k poslouchání různých zvuků, které nám naše okolí poskytuje.

Zežula uvádí, že při poslechových činnostech je velmi nezbytná větší motivace dětí a jejich aktivní zájem. Pozornost dětí je krátká, proto je důležité, aby délka a forma poslechu byla odpovídající pro dítě předškolního věku. Vhodné je, aby se poslech opíral o hudbu, kterou dítě alespoň částečně zná a do které se může alespoň trochu samo zapojit.

(podle Zežuly, J., 1987, s. 134)

Marie Lišková definuje několik úkolů, které jsou z oblasti poslechu pro předškolní děti typické:

- Vytvářet kladný vztah k hudbě.
- Rozvíjet schopnost aktivně vnímat hudbu.

- Učit citově prožívat hudbu, vést k soustředění.
- Rozvíjet hudební paměť a představivost, podporovat fantazii.
- Seznamovat se s rozličnými hudebními žánry.
- Nahlédnout do chápání světa hudby prostřednictvím hudebně vyjadřovacích prostředků.
- Inspirovat k vlastnímu provozování hudby, tj. hry na hudební nástroje.
(podle Liškové, M., 2006, s. 141-142)

Poslech hudby by měl být vždy spojen s osobními prožitky a jejich vyjadřováním. Děti mohou malovat prstem do vzduchu, na papír nebo pohybově vyjadřovat náladu, kterou z hudby mají.

7 Hudební nadání a hudebnost dětí

Milan Holas popisuje hudební nadání jako specifickou vlastnost osobnosti, která představuje otevřený systém s hierarchickým uspořádáním jednotlivých elementů jeho struktury. Systém je podmíněn rozvojem klíčových hudebních schopností a projevuje se mnohostrannými vztahy k hudbě a různými formami hudební aktivity jedince. Hudební nadání je spojeno s emocemi dítěte a s jeho schopnostmi samostatného učení a tvořivého osvojování hudby, které mají vliv na utváření jeho estetického vkusu. (podle Holase, M., 1994, s. 7)

František Sedlák rozlišuje pojem hudební nadání a hudebnost. Hudební nadání popisuje jako svérázné spojení hudebních schopností se značným podílem dědičných a vrozených dispozic, díky kterým dítě může realizovat hudební projevy a činnosti i na vysoké až profesionální úrovni. Děti s hudebním nadáním můžeme rozpoznat již v raném věku. Samy vyhledávají hudbu, jsou vytrvalé v učení, ve kterém často dosahují neobvyklých výsledků. (podle Sedláka, F., 1985, s. 36)

Rudolf Vašek pak hudební nadání popisuje jako souhrn nadání trojí kvality. Nejprve jsou to složky hudebního nadání: cit pro rytmus a tempo, hudební sluch, hudební paměť, hudební představivost – fantazie – a hudební soudnost. K těm se přidávají složky hlasové, které mají vliv na podobu přirozeného zpěvního hlasu: smysl pro zvukovou tvárnost tónu, paměť pro ni a kinestetický smysl. Hudební talent pak dovršují další

výrazové schopnosti: schopnost vcítit se do atmosféry hudby, vystihnout její sloh, evokovat její fantazijní obraz a ten nějakým způsobem ztvárnit. (podle Vaška, R., 1977, s. 97)

Hudebnost pak František Sedlák definuje jako integraci hudebních schopností, které dítěti umožňují realizovat hudební aktivity a podporují základní vztahy člověka k hudbě. Pojem hudebnost užíváme v souvislosti ke vztahu k hudbě a k hudebním projevům dítěte. (podle Sedláka, F., 1985, s. 37)

7.1 Hudebně nadané dítě v předškolním věku

Již v tomto věku můžeme rozpoznávat projevy dětí, které se svou kvantitou i kvalitou odlišují od ostatních dětí.

U dětí předškolního věku však nemůžeme jednoznačně určit, zda se jedná o nadání jako takové, protože jejich následný život bude ovlivněn dalšími faktory, které mohou dítě vést jiným směrem.

Dle Václava Mertina je tedy vhodné, abychom místo „nadané dítě“ používali pojem „nadané (talentované) chování dítěte předškolního věku“.

V Listině práv nadaných dětí je zapsáno, že je třeba se systematicky těmto dětem věnovat již od útlého věku. Jedná se především o: „Právo dítěte být rozpoznáno jako nadané v co možná nejnižším věku a dlouho před tím, než začne svůj potenciál projevovat v mimořádných výkonech, a o právo na rozvíjení nadání.“ (Mertin, V., 2003, s. 149)

Viditelné projevy hudebně nadaných dětí:

- rády poslouchají hudbu
- mají smysl pro rytmus
- mají zájem o hru na hudební nástroje
- reagují pohybem na změnu tempa
- mají dobrou koordinaci pohybů
- jsou pozorné
- vydrží déle u jedné činnosti

(podle Holase, M., 1994, s. 10)

7.2 Nehudebnost dětí

Opakem hudebního nadání je nehudebnost dětí. V současné době užíváme pojem „nezpěvnost dětí“, od které se odvíjejí potíže i v dalších hudebních složkách.

Alena Tichá uvádí několik důvodů, proč v dnešní době děti málo zpívají:

- Nemají vhodný hlasový vzor – častým posloucháním reprodukované hudby se dětský hlas strhává do nízké hlasové polohy, která je pro dítě nezdravá. Tón tvoří na principu mechanismu mluvního hlasu, čímž děti kmitají celé hlasivky a vytrácí se tak možnost tvořit tón na základě hlavového hlasu, kdy se chvějí jen okraje hlasivek. Když se dítě nenaučí tvořit hlavový tón, nemůže zpívat vyšší tóny.
- Absence zpěvu matky je příčinou toho, že děti nemají zkušenost s vnímáním jednohlasého zpěvu. Dítě je od narození obklopeno spoustou složitých zvuků. Zpěv matky mu umožňuje se v jednotlivých zvucích orientovat a zároveň si upevňovat jednoduché melodické struktury, které jsou základem pro jeho další hudební rozvoj.
- Dítě se neslyší – svůj zpěv může rozvíjet jen tehdy, když se slyší. Časté přehlušování nekultivovaného kolektivního zpěvu není správné, protože dítě nemůže ovládat svou úroveň intonace.
- Dítě se neposlouchá – do zpěvu je sice zaujaté, ale nevnímá svůj hlasový projev. Koordinace mezi sluchem a zrakem není na takové úrovni, aby dítě zvládlo svou představu tónu zvukově zrealizovat. V tomto případě si děti mohou ukazovat melodii pohybem ruky a také mu pomůžeme tím, postavíme-li ho vedle dobrého zpěváka.
- V současné praxi je spousta dětí nesoustředěných, což má za následek to, že nás dítě neposlouchá, nevnímá a tím nerozumí našim pokynům. Může mít snížené hudební vlohy, a tak často ztrácí motivaci, protože na zadaný úkol nemá dostatek síly. Vhodné je děti co nejvíce motivovat a dávat jim takové úkoly, které jsou schopny zvládnout. (podle Tiché, A., 1999, s. 13-14)

7.3 Dělení dětí hudebně a pěvecky zaostávajících dle A. Tiché:

a) Děti hudebně rozvinuté, ale nerozespívané

Do této skupiny patří čtyři typy tzv. nezpěváků, kteří disponují celkem uspokojivou úrovní hudebního sluchu, hudební paměti, hudební představivosti i tonálního cítění.

Jsou to jedinci s malým hlasovým rozsahem, kteří ve své poloze zpívají čistě, ale při kolektivním zpěvu třídy se projevují falešně. Tito jedinci přenášejí svou mluvní polohu hlasu do té zpěvné, což není ideální.

Děti se špatnou koordinací mezi hudební představou a činnostmi hlasivek rozpoznají známou melodii, ale zazpívat ji nezvládnou. Jejich rozsah hlasu je také většinou omezen na polohu, kterou používají při mluvení.

Další skupinu tvoří děti s doposud neupevněnými hudebními představami. Ty zpívají samy velmi pěkně, ale při společném zpěvu s ostatními se ztrácejí a nechají se strhnout falešným zpěvem kolektivu. První příčinou je to, že nemají upevněné hudební představy, o které by se mohly opřít a druhým důvodem je to, že při společném zpěvu se mezi ostatními dětmi neslyší.

Poslední skupinu tvoří jedinci, kteří mají psychické zábrany různého typu. Jejich psychika je napjatá a jsou tak blokovány jejich myšlenkové operace v oblasti hudebních představ.

b) Děti hudebně a hlasově nerozvinuté, a proto nerozespívané

Tyto děti nezaspívají jednoduchou píseň ani ve své přirozené hlasové poloze, nezopakují tón a svou nepřesnost si neuvědomují. Většinou jsou to děti z málo podnětného hudebního prostředí a nemají příznivé osobní dispozice pro hudební projevy.

Zlepšení může nastat po soustavném rozvoji hudebního sluchu, hudební paměti, představivosti, rytmického, tonálního a později harmonického cítění. Podstatná je také hlasová výchova a hra na dětské hudební nástroje.

8 Výchovně vzdělávací zásady při hudebních činnostech

Pedagogické a psychologické zásady výchovně vzdělávacího procesu jsou popsány v mnoha publikacích. Zmiňuje se o nich například M. Holas (2004), F. Sedlák (1985), M. Kodejška (2006), K. Kollárik (1974) nebo J. Zezula (1987).

Kolárik tyto didaktické zásady definuje jako „základní pravidla, jak vyučovat, aby se rychle a bezpečně dosáhlo vyučovacího cíle při respektování tělesných a duševních zákonitostí vývoje dítěte a psychologických zvláštností jeho poznávání.“ (Kolárik, K., 1974, s. 198)

Dle Františka Sedláka jsou to tyto zásady:

a) Zásada tvořivé aktivity a uvědomělosti žáků

Znalosti a dovednosti, které dítě získá, by měly vycházet z jeho vlastní aktivity, ze své poznávací činnosti. U dětí předškolního věku je nejčastějším projevem hudební aktivity samotný zpěv a hra na dětské hudební nástroje. K hudebním činnostem ho může aktivovat i samotný kolektiv třídy. Zásada aktivity vychází z psychologických informací, že efektivní a stálé jsou pouze ty vědomosti a dovednosti, které dítě získalo svou aktivní poznávací činností.

b) Zásada vědeckosti vyučování a výchovy

Zdalo by se, že tato zásada se dětí předškolního věku netýká. Opak je pravdou. Hudební pedagogika se váže k cílům obecné pedagogiky. Takže i v mateřské škole rozvíjíme estetické cítění, vychováváme k hudbě a k všestranné kultivaci celé osobnosti. Metody práce, písně i hudební díla vybíráme s ohledem na rozvojový stupeň dětí a na jejich již nabyté znalosti a dovednosti.

c) Zásada soustavnosti a posloupnosti vyučování

Tato zásada se realizuje v rozvoji všech hudebních schopností. Činnosti s dětmi mají postupovat od jednoduchých ke složitějším a od známých a oblíbených k neznámým. Na prvním stupni se pak realizují činnosti od konkrétních hudebních aktivit k aktivitám abstraktním. I v jiných oblastech se vždy s dětmi pracuje od činností jednoduchých až ke složitějším a pro dítě obtížnějším.

d) Zásada jednoty konkrétního a abstraktního, teorie a praxe

Postup činností od konkrétních k abstraktním se týká spíše žáků na prvním stupni základních škol. Nejčastějším prostředkem pro rozvíjení abstrakce je hudební dílo, které jedinci umožňuje vnímat okolní svět ve všech směrech. Základem je, aby se děti uměly na základě notopisu orientovat ve vztazích tónu, protože to vede v hudebním vnímání k jednotě konkrétního a abstraktního. (podle Sedláka, F., 1985, s. 73 – 78)

Následující zásady také popisuje Karrol Kollárik a kol.:

e) Zásada přiměřenosti a pochopitelnosti

Aby si dítě mohlo úspěšně osvojovat vědomosti a dovednosti, je důležité, abychom na něj kladly takové požadavky, které odpovídají jeho chápání a především jeho zvláštnostem duševního a fyzického rozvoje.

Chyby, kterých se v této zásadě pedagogové často dopouští, jsou pro dítě velmi zatěžující. Jedná se především o přeceňování nebo podceňování. Schopnosti dětí přeceňujeme tehdy, chceme-li po nich takové výkony, při kterých musí používat náročné myšlenkové výkony, ke kterým ještě nedozrály. Obtížné dovednosti a znalosti si pak osvojují jen mechanicky, což dítě nezajímá, brzy se unaví a brzy vše zapomíná.

Časté zjednodušování souvislostí a jednoduché podávání informací má za následek podceňování dětských rozumových schopností. Dítě je nepozorné a nudí se, protože není podněcováno k samostatným myšlenkovým činnostem.

Abychom respektovali zásadu přiměřenosti, musíme na děti klást takové nároky, které jsou v souladu s vývojem jejich psychických funkcí, které jsou zapojené do procesu učení. Přiměřené informace děti zpracovávají celkem rychle a nové poznatky rády využívají i prakticky. Nadměrné a nevhodné požadavky dítě vyčerpávají a zatěžují a celkovému rozvoji osobnosti velmi škodí.

f) Zásada názornosti

Při práci s předškolními dětmi je dodržování této zásady nezbytné. Jde o požadavek, aby si děti osvojovaly vědomosti přirozeným způsobem od smyslového vnímání po složitější abstraktní myšlení. Dítě si snadněji bude osvojovat nové poznatky, když je bude vnímat všemi smysly, sluchem, zrakem, hmatem, případně i chutí.

Díky názornosti je poznávání reálné, utváří přesné představy a ilustruje jazykový projev učitele. Názornost usnadňuje a zrychluje celý poznávací proces.

Pro využívání názornosti K. Kollárik uvádí důležité podmínky, které bychom měli v praxi dodržovat:

- názornost využíváme přiměřeně, aby děti nebyly přetíženy velkým množstvím názorných pomůcek
- vybíráme takové názorné objekty, které jsou přiměřené věku dítěte
- používaná pomůcka má být přiměřeně velká, přehledná a dobře viditelná
- účinek názoru je větší, je-li do vnímání zapojeno více smyslů

g) Zásada trvalosti vzdělávacího a výchovného působení

Tato zásada je důležitá proto, aby si dítě dovednosti a znalosti osvojilo tak, aby si je mohlo kdykoliv a kdekoliv vybavit a prakticky využít. Důležitost této zásady vychází z psychologické zkušenosti, že po osvojení vědomostí začíná proces zapomínání.

(podle Kollárika, K., 1974, s. 199-202)

9 Hudební hry v mateřské škole

Veškeré poznání, které se předškolnímu dítěti dostává, si osvojuje prostřednictvím hry. Nemáme na mysli jen hru na hudební nástroje, ale hru jako aktivitu, která je pro dítě předškolního věku nejpodstatnější činností. Hra je prostředkem seberealizace, přináší dítěti hluboké uspokojení a díky ní si také osvojuje sociální a morální návyky.

Oprailová uvádí, že v souvislosti s rozvíjením poznání je hra jednou z nejdůležitějších vývojových potřeb předškolního období. Prostřednictvím hry se nejlépe rozvíjí celá osobnost dítěte. (podle Oprailové, E., 1988, s. 35)

Kollárik popisuje, že v předškolním období je hra hlavním prostředkem učení. Z pohledu dítěte je hra samoučelná. Dítě si hraje pro hru samotnou. Ale z pedagogického pohledu má hra veliký význam. V předškolním věku považujeme hru za univerzální výchovně vzdělávací prostředek. (podle Kollárika, K., 1974, s. 207)

V oblasti hudby realizujeme s dětmi hudební hry, jejichž prostřednictvím nenásilně rozvíjíme hudební schopnosti a přispíváme tak ke kvalitnímu rozvoji celé osobnosti dítěte.

Mařík uvádí, že hudební výchova v mateřské škole vychází z vlastní hudební aktivity dětí, což je také jejím základem. Dítě se za vedení pedagoga realizuje tím, že prožívá a realizuje hudbu zpěvem, hrou na dětské hudební nástroje a elementárním pohybem v souladu s jejím rytmem, výškou a silou. (podle Maříka, F., A., 1979, s. 1)

Realizujeme s dětmi hry k rozezpívání, k uvolňování napětí, ke zbavování ostychu, ke správnému stoji nebo sedu při zpěvu, hry pro rozvíjení elementární hudebně pohybové výchovy a v neposlední řadě samotnou instrumentální hru.

Alena Tichá uvádí, jaké výhody při hudebních aktivitách přináší hra:

- spontánně zapojí všechny děti
- pracuje s náladou, představivostí, fantazií zpěváka
- odstraňuje fyzické i psychické bloky
- podněcuje dítě k hledání a objevování možností svého hlasu
- umožňuje dítěti zážitkové sebepoznávání
- dává každému naději najít si cestu k vlastnímu osobitému projevu

(Tichá, A., 2005, s. 9)

10 Vybraná nakladatelství, která se věnují hudebním publikacím a jiným materiálům

GRADA

Nakladatelství Grada vydává publikace od roku 1991. Zahrnuje tituly z velmi širokého okruhu témat. Například z oblasti práva, ekonomiky, financování, účetnictví, managementu, psychologie, zdravotnictví, architektury, stavebnictví apod. Dále je to odborná literatura, která má také velmi rozsáhlý okruh témat. Grada se pyšní odbornými autory a takovými knihami, které jsou oblíbené jak mezi běžnou veřejností, tak i mezi studenty a pedagogy. (Grada: O nás. [online]. [cit. 2012-04-03])

PORTÁL

Toto nakladatelství vzniklo v roce 1990. Jeho hlavním cílem je pomáhat při výchově dětí a mládeže. Zprvu vydávalo knihy na velmi odborné a populární úrovni především z oblasti pedagogiky a psychologie. Po nějakém čase začalo vydávat knihy také z oboru sociologie, politologie, zdraví, antropologie, ekologie, filozofie, ekonomie nebo kultury. Dá se říci, že svými tématy Portál oslovuje velmi širokou skupinu čtenářů. Oblíbené jsou časopisy s tématy těhotenství, mateřství a péče o děti, které oceňují především rodiče, ale mnohdy i pedagogové a studenti pedagogických škol. Jsou to časopisy *Děti a my*, *Rodina a škola*, *Informatorium 3 – 8* a *Psychologie dnes*. Portál vydává knihy o výchově a vzdělání, o partnerských vztazích, také knihy, kde najdeme hry a tvořivé nápady ze všech estetických oblastí, do kterých nahlíží rodiče, děti, pedagogové i vychovatelé.

(Nakladatelství Portál: O Portálu [online]. 2005. vyd. [cit. 2012-04-03])

PŘIKRYLOVÁ MILADA PLUS, s. r. o.

Další nakladatelství, které vydává spoustu metodických materiálů pro děti předškolního věku nejen z oblasti hudby. Pro děti vydávají obrázkové pomůcky, publikace, zpěvníky a CD. Publikace jsou známé pod pojmem *Barevné kamínky*. Ze zpěvníků je to například

Děti, děti, zpívejme si; Srdíčkové zpívání aneb dobrá rada nad zlato; Hrajeme si s flétnou a kamarády tóny aj.

(Přikrylová Milada PLUS s.r.o.: Hrajeme si. [online]. [cit. 2012-04-03].)

RAABE

RAABE bylo založeno v České republice v roce 1996. Odborné publikace, které vydávají, jsou určené především pedagogům, ředitelům a jiným pedagogickým pracovníkům. Nabízejí také odborné semináře, workshopy a konference. Všechny jejich produkty jsou vždy aktuální, praktické a poskytují učitelům velkou metodickou podporu a inspiraci k řešení konkrétních problémů. Mimo oblast školství vydává RAABE také publikace pro všeobecné sestry, praktické lékaře, stomatology a i pro nelékařský personál.

(Raabe - Nahlízet - nacházet. [online]. [cit. 2012-04-03].)

ROTAG

Vydavatelství založil v roce 1991 skladatel a režisér Stanislav Chudoba. Vydávají především knihy a CD pro děti předškolního a mladšího školního věku a také pro dospělé. Jejich cílem je vydávat takové materiály, které by se lišily od běžné tvorby jiných vydavatelství. Snaží se o kvalitní obsahovou, interpretační i technickou úroveň. Kromě lidových písní se zaměřují i na dramatizované pohádky a tituly preventivní výchovy, které jsou vytvořené v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro mateřské školy.

(ROTAG: Stanislav Chudoba. [online]. [cit. 2012-04-03].)

SPN

Státní pedagogické nakladatelství bylo založeno v roce 1775 jako školní tiskárna v Praze. Mateřské školy mají spoustu starších publikací např. *Skřivánek, Malým zpěváčkům*, které vydalo právě toto nakladatelství.

(Státní pedagogické nakladatelství: SPN. [online]. [cit. 2012-04-03].)

SUPRAPHON

Supraphon vznikl již v roce 1932, jedná se o historicky nejvýznamnější hudební vydavatelství. V jeho nabídce je populární i vážná hudba, CD s mluveným slovem (pohádky pro děti) a také DVD (pro děti např. *Zpívánky*).

(Supraphon. [online]. [cit. 2012-04-03].)

TANDEM

Jedná se o vzdělávací instituci, která se zaměřuje na profesní vzdělávání pedagogů všech školských stupňů v oblasti hudební výchovy. Vznikla v roce 2003 v Hradci Králové. Její hlavní činností jsou vzdělávací akce, které vzdělávají pedagogy v oblasti hudební výchovy na mateřských a základních školách, pedagogy středních škol a také vyučující, které působí na uměleckých školách a jiných školských organizacích zaměřených na hudební výchovu.

Na akcích jsou účastníci informováni o aktuálních trendech v oblasti hudebního vzdělávání. Mohou si i prakticky vyzkoušet nové metodické postupy v hudebně výchovné práci s dětmi. Hlavním odborným garantem a lektorem všech akcí je Prof. PhDr. Eva Jenčková, CSc. Hudební nakladatelství Tandem vydává nejen metodické materiály a pomůcky pro hudební výchovu, ale také dřevěné rytmičké nástroje a speciální tematicky zaměřená CD.

(Vzdělávací agentura Tandem: Eva Jenčková. [online]. [cit. 2012-04-03].)

Mezi další nakladatelství patří také Comodo, Fortuna, Kvarta, Pierot, G + W spol. s r. o., nebo Rubico. Ne všechna tato nakladatelství se však věnují publikacím výhradně pro děti.

PRAKTICKÁ ČÁST

11 Výzkumná sonda

11.1 Předmět, cíl a metody výzkumu

Předmětem výzkumné sondy se stalo mapování aktuální situace v současné MŠ a to v oblasti výběru a práce s didaktickými hudebními materiály. Byla zjišťována šíře a zdroj hudebních materiálů uplatňovaných v práci s dětmi předškolního věku.

Cílem výzkumné sondy bylo tyto didaktické materiály utřídit a analyzovat dle předem vymezených tematických celků a na základě zjištěných faktů vytvořit vlastní zpěvníček, který by mohl být využíván v pedagogické praxi jak studenty pedagogických škol, tak i pedagogy v mateřských školách.

Výzkumnou metodou k získání aktuálních informací z praxe bylo dotazníkové šetření. Kvalitativní analýza získaných výsledků, která se stala východiskem pro koncipování vlastního zpěvníku.

11.2 Pracovní hypotézy

1. Předpokládáme, že učitelky mateřských škol mají přehled o zdrojích pro získání hudebních materiálů.
2. Předpokládáme, že se konkrétní písně v jednotlivých tématech budou u dotazovaných lišit.
3. Předpokládáme, že výběr hudebního materiálu bude podmíněn dosaženým vzděláním a věkem dotazovaných pedagogů.

11.3 Organizace a průběh výzkumného šetření

Výzkum probíhal od ledna 2011 do ledna 2012. Připravila jsem 300 dotazníků (viz příloha č. 1), které jsem po domluvě s ředitelkami mateřských škol rozesílala emailem, poslala poštou nebo doručila osobně. Na základě podnětů z vyhodnocených dotazníků jsem následně prostudovala a doplnila další fakta k uváděným publikacím a internetovým zdrojům. Jsou prezentovány v závěru praktické části. Výsledkem zkoumání a dalšího studia materiálů se stal vlastní zpěvník, který uvádím v příloze č. 2.

11.4 Dotazníkové šetření

Komentář k sestavenému dotazníku

Otázky 1 - 6 si kladou za cíl získat základní informace charakterizující frekventanty výzkumné sondy (věk, délka praxe, město, ve kterém pedagogové působí, vzdělání, třída, místo a zaměření školy, preference činností v rámci hudebně výchovných aktivit). Další položky dotazníku jsou již zaměřeny na získání informací směřujících k naplnění cíle výzkumné sondy. Respondenti mají uvést název nakladatelství (případně internetový zdroj), z jehož nabídky didaktické materiály s hudební tematikou převážně využívají. Citovat názvy publikací, případně internetové odkazy, a uvést konkrétní písně, které se v práci s dětmi osvědčily. Písně zařadit k tematickým okruhům, jež jsou v dotazníku stanoveny.

Dotazník zahrnuje i položku, v níž mohou pedagogové vyjádřit svůj názor na kvalitu současných didaktických hudebních materiálů určených pro práci s dětmi předškolního věku.

Dotazník je uveden v příloze č. 1

Hodnocení průběhu výzkumného šetření

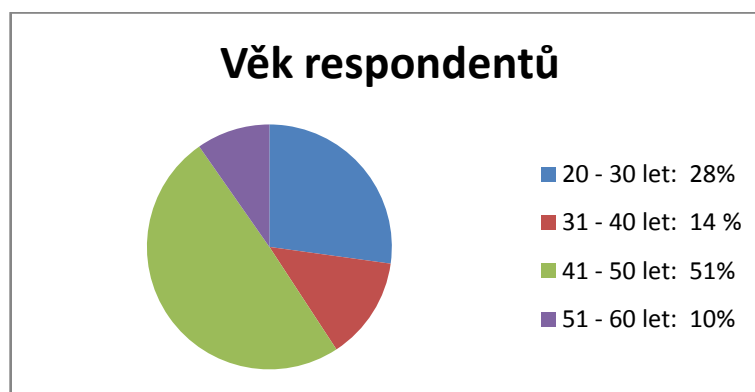
S celkovou návratností dotazníků jsem spokojená. Největší počet vyplněných dotazníků jsem získala v přímém setkání s respondenty. Ze 150 rozdaných dotazníků jsem získala 103 vyplněných (tj. 68% z celkového počtu). Elektronicky se ze 100 zaslaných dotazníků se vrátilo 46 vyplněných (tj. 30% z celkového počtu). Z 50 dotazníků zaslaných poštou se vrátilo vyplněné pouze 3 (tj. 2% z celkového počtu).

Dotazníky jsem rozdávala a rozesílala téměř po celé České Republice. Nejvíce jich bylo uplatněno v Praze (konkrétně v mateřských školách na Praze 4 a Praze 5) a v oblasti západní Čechy. Další byly poslány do různých měst dle náhodného výběru (viz níže).

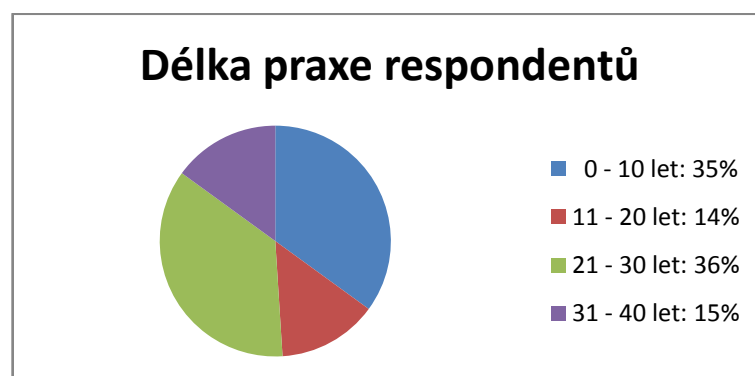
11.5 Interpretace výsledků dotazníkového šetření

Interpretace výsledků probíhá v návaznosti na formální stavbu dotazníku. Vyhodnocení probíhá podle jednotlivých položek.

Položka č. 1.: *Věk? Délka praxe?*

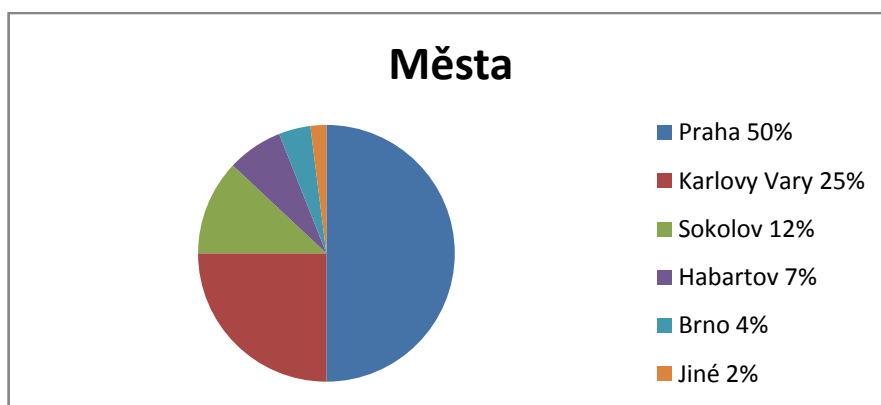

Největší počet respondentů, kteří vyplnili dotazník, tvořila skupina učitelek mateřských škol ve věku 41 – 50 let (51%). Z nejmladších účastníků (20 – 30 let) na dotazník odpovědělo 28% respondentů, starších ve věku 31 – 40 let pouze 14%. Nejmenší skupinu (10%), která se do výzkumné sondy zapojila, tvořily učitelky ve věku 51 – 60 let.

Nejčastěji dotazník vyplňovaly učitelky mateřských škol s praxí od 21 – 30 let (36%), poté učitelky, které měly praxi kratší, a to v rozmezí 0 – 10 let (35%). Početně nižší zastoupení lze konstatovat u respondentů s praxí od 31 – 40 let (15%) a učitelek MŠ s praxí od 11 – 20 let (14%).

Položka č. 2.: Město, ve kterém pracujete?

Většina dotazovaných bylo z Prahy – celkem 50%. Další byli z Karlovarského kraje – z Karlových Varů (25%), ze Sokolova (12%), z Habartova (7%). Zbytek respondentů zastupovaly učitelky z různých částí republiky – např. z Brna (4%), Ostravy, Nového Jičína, Plzně, Adršpachu, Litoměřic aj.

Položka č. 3: Dosažené pedagogické vzdělání?

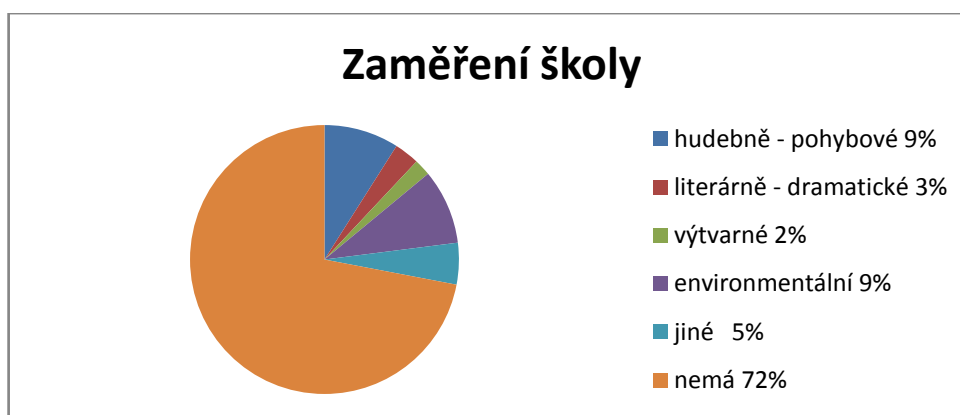
Většinu respondentů tvořily učitelky mateřských škol se středním pedagogickým vzděláním (69%). Vysokoškolsky vzdělané učitelky s bakalářským titulem tvořily 13% a s magisterským vzděláním 15% ze všech zúčastněných frekventantů výzkumné sondy. Vyšší odbornou školu absolvovala 2% z dotazovaných. Jiné vzdělání mělo 1% učitelek, a to ekonomického zaměření.

Položka č. 4 : Třída, ve které převážně působíte?

Podle organizace výuky byl poměr frekventantů výzkumné sondy celkem vyvážený: 53 % respondentů vyučovalo v heterogenně a 47% v homogenně složených třídách.

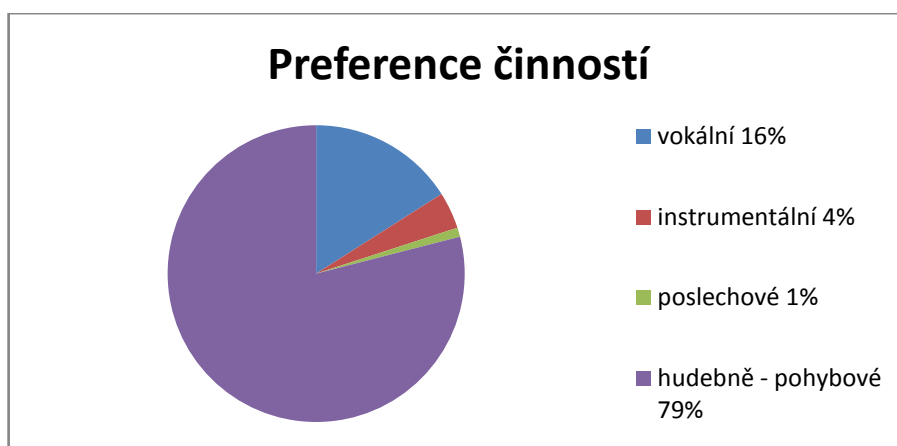
Položka č. 5: Má vaše škola speciální zaměření?

Odpovědi z této položky mě překvapily. Domnívala jsem se, že v současné době je trend takový, že mateřské školy se snaží, aby jejich mateřská škola měla speciální zaměření, kterým vedou svou výchovně vzdělávací činnost.

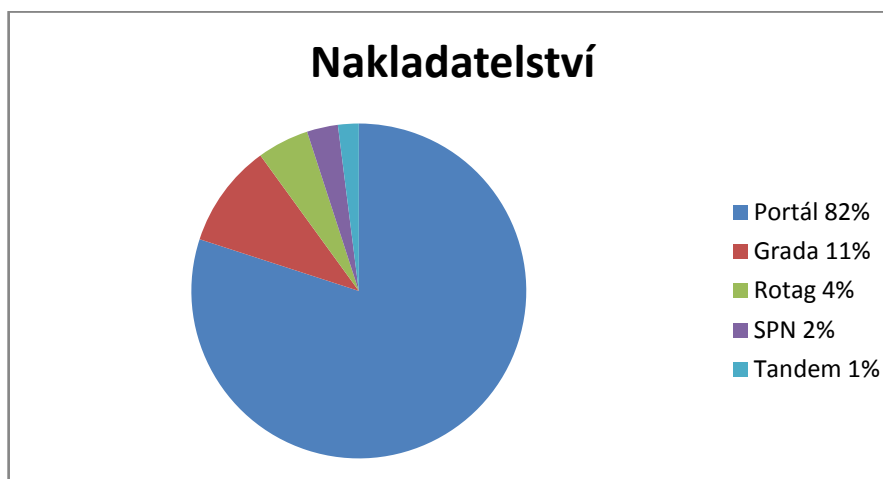
Většina dotazovaných, celých 72 % uvedlo, že speciální zaměření jejich mateřská škola nemá. Jen v malém procentuálním zastoupení se objevují některá speciální zaměření mateřských škol: hudebně pohybové (9%), environmentální (9%), literárně – dramatické (3%) a výtvarné (2%).

Položka č. 6: Jaký druh hudebních činností preferujete?

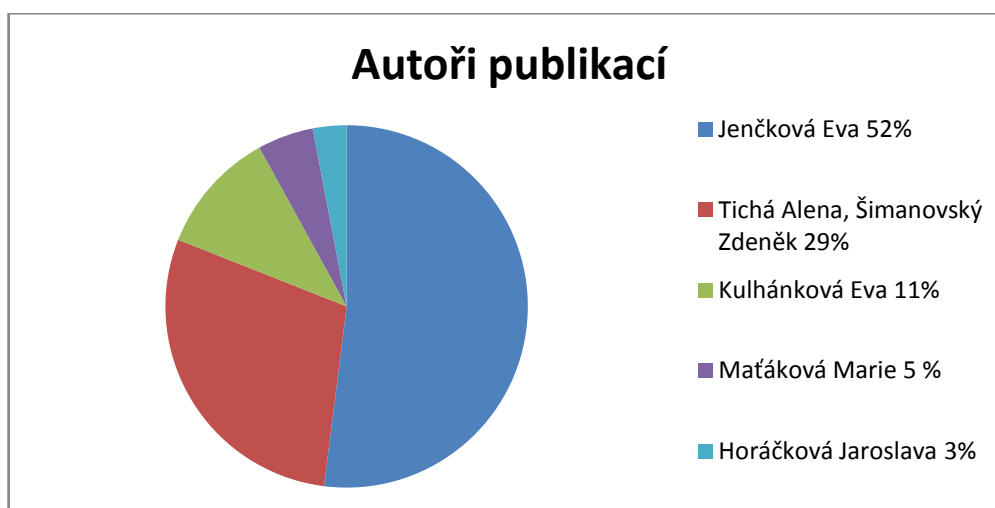
V rámci hudebních činností respondenti nejčastěji preferovali činnosti hudebně-pohybové (79%), pak vokální (16%), v malé míře realizují instrumentální (4%) a poslechové aktivity (1%).

Položka č. 7: Jaké nakladatelství převažuje u knih s hudební tematikou, které máte v MŠ?

Nejčastěji respondenti uváděli nakladatelství Portál (82%), Grada (11%), Rotag (4%), SPN (2%) a Tandem (1%). V malé míře byly zmíněny další nakladatelství, např.: Rubiko, Supraphon, Příkrylová s.r.o., Raabe, Fortuna, Pierot, Comodo a Panton.

Položka č. 8: Které publikace nejčastěji používáte při hudebních činnostech?

Odpovědi v této otázce byly opravdu pestré. Usuzuji, že respondenti – pedagogové mají o hudebních materiálech opravdu velký přehled. I přes velkou rozmanitost se určitě

autoři a jejich publikace často opakovaly, proto je můžeme považovat za kvalitní, oblíbené a tím i využívané. Pro přehlednost do grafu uvádím prvních pět nejčastěji uváděných autorů (podrobnější informace o publikacích viz kapitola níže).

Položka č. 9: Vyhledáváte písně na internetu?

Většina dotazovaných písně na internetu nevyhledává. Ti, kteří ano (22%), uváděli konkrétní internetové stránky - detailnější informace viz kapitola níže.

Položka č. 10: Uved'te, prosím, písně, se kterými nejčastěji pracujete s dětmi předškolního věku v konkrétním období a v různých situacích, které se objevují ve vaší praxi.

a) podzim

K tématu Podzim dotazovaní přiřadili 52 různých písní s tématem podzimu. V následujícím textu uvádím deset nejčastěji zmiňovaných.

Dešťové kapičky

Do které jdeš třídy?

Foukej, foukej větríčku

Hádaly se houby

Jablíčko a sluníčko

Listopad, listopad

Pod naším okýnkem

Podzime, vítej

Prší, prší

Už Martin na bílém koni

b) zima

Písničky o zimě už nebyly tak různorodé. Opakovalo se 30 písní. Nejčastěji to byly tyto:

Bude zima, bude mráz

Zima je tu děti

Sněží, sněží

Jaká zima přijde

Písnička o vrabci

Jedna koule, druhá koule

Sněhulák

Vločky

Prosinec

Vítr fouká do komína

c) Sv. Mikuláš a čert

Většina písní o Mikuláši s čertem je ze zpěvníků od Evy Jenčkové. Na toto téma respondenti uváděli přesně deset těchto písní.

Čertík, Bertík

Mikuláši, Mikuláši

Jak se čerti ženili

Kolíbala bába čerta

Je to žert, nebo čert?

Čert a Mikuláš

Ďábelské počasí

Mik, Mikuláš

Když se čerti ženili

Čert a Káča

d) Vánoce

Na téma Vánoce uváděli respondenti mnoho písní. Nejčastěji to byly - *Až budou Vánoce, Má maměnka cosi má, Červená, zlatá, zelená, O Vánocích* a klasické vánoční koledy (např. *Štědrej večer nastal; Dědečku, dědečku, koleda; Anděl páně; Jak jsi krásné neviňátko; Hej, Vánoce; Stojí vrba; Nesem vám noviny; Běžela liška po ledu aj.*

e) odchod zimy, vítání jara

V této položce se opakovaly písně, které respondenti psali k tématu Jaro.

f) Karneval

U Karnevalu byla kolonka buď prázdná, nebo v ní byla napsaná písnička *Masopustní rej* od Marie Kružíkové a *To je zlaté posvícení*. Do přílohy přidávám píseň *Masopust* od Pavla Jurkoviče, se kterou pracuji při své praxi.

g) Jaro

U tohoto ročního období bylo vypsanó více písní. I zde uvádím deset nejčastějších.

Hřej, sluníčko, hřej

Vrabec a sýkorka

Jarní probuzení

Vlaštovičky, švitořičky

Šel zahradník do zahrady

Na jaře, na jaře

Jaro je tu

Travička zelená

Jaro, jaro

Vrabčák a noty

h) Velikonoce

Pomlázka

Barevná písnička

Slepičko má

Pásla ovečky

Zajíček

Běžela ovečka

Já jsem malej koledníček

Ťuk, ťuk

i) Den matek

Většina písniček ke Dni matek, které respondenti uvedli, jsou také z edice *Hudba v současné škole* od Evy Jenčkové. Jsou to písničky:

To se podaří

Máminy oči

Muzikantská rodina

Cib, cib, cibulěnka

Maminčiny koláče

Auto

Měla babka, čtyři jabka

Chovejte mne má matičko

j) Léto

K tomuto tématu byly uvedeny písně, které můžeme zařadit do většiny ročních období.

Byly to například:

Veverky

Když jsem husy pásala

Tancovala žížala

Prázdninová

Jaro, léto, podzim, zima

Už jde léto

Dneska jedem do Zoo

Když jsem já sloužil

Uvjíme věneček

Prázdniny u babičky

k) Halloween

Tato položka zůstala v dotaznících většinou prázdná. 90 % respondentů uvedlo, že Halloween neslaví. Uvedená byla písnička *Strašidýlko Emilek* a *Strašidla*.

l) pálení čarodějnic

U této položky jsem se setkala jen s jednou písní – *Čarodějnice* ze sborníku písniček od Marie Kružikové - Písniček a s písní *Pět ježibab*.

m) narozeniny dětí

K příležitosti narozenin dětí respondenti zmiňovali jen píseň *Fanda má narozeniny* od Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře a píseň *Narozeninová* od Marie Kružikové.

n) ukolébavky

Všichni respondenti zmínili ukolébavku - *Halí, belí*. Mezi další patřily písně *Spi, Janičku spi* a *Odpočinek*. Písní bylo v této položce také málo.

o) procházky (činnosti venku)

Zmiňovaných písní bylo v této položce velmi málo. Většinou byla také proškrtnutá nebo v ní bylo uvedeno, že při činnostech venku zpívají učitelky s dětmi vše, dle aktuálního tématu.

V lese

Velké malování

p) hry na písku

Do této položky respondenti neuvedli žádnou píseň. Kolonka byla vždy proškrtnutá.

Položka č. 11: Jaký je váš názor na kvalitu současných didaktických materiálů v oblasti hudební výchovy? Co se Vám líbí a co naopak postrádáte?

S kvalitou současných didaktických materiálů byli respondenti většinou spokojeni. Přednost dávají zpěvníkům, u kterých je přiloženo CD s nazpívanými písněmi. Také těm, ve kterých najdou jednoduché lidové písničky a jejich hudebně pohybové zpracování. Dotazovaní uváděli, že se písně ve zpěvnících často opakují. Zpěvník nese jiný název a rozdílné ilustrace, ale obsah písní bývá podobný. Také postrádají vhodné a především dostatečně velké ilustrace k lidovým písním, zpěvníky s jednoduchým klavírním doprovodem i jednoduchým doprovodem nástrojů pro děti. Upozorňovali i na to, že materiálů je sice dostatek, ale často jsou velmi finančně nákladné a mateřské školy si je tak nemohou dovolit zakoupit.

11.6 Verifikace hypotéz

Hypotéza č. 1

Předpokládáme, že učitelky mateřských škol mají přehled o zdrojích pro získání hudebních materiálů.

Tato hypotéza se potvrdila. Publikace, které respondenti uváděli, byly většinou vydané v posledních letech. Upřednostňovaly zpěvníky s detailním popisem pokynů pro pohyb, instrumentální doprovod a další činnosti, které s písničkou souvisí.

Hypotéza č. 2

Předpokládáme, že se konkrétní písně v jednotlivých tématech budou u dotazovaných lišit.

Druhá hypotéza se nepotvrdila. Domnívala jsem se, že písně budou více různorodé. Přibližně polovina písní se u respondentů opakovala.

Hypotéza č. 3

Předpokládáme, že výběr hudebního materiálu bude podmíněn dosaženým vzděláním a věkem dotazovaných pedagogů.

Třetí hypotéza se nepotvrdila. Z dotazníků vyplynulo, že věk pedagogů nehraje při výběru materiálů žádnou roli. Mladší i starší učitelé používají stejnou literaturu. S vyhledáváním písní na internetových stránkách jsem počítala spíše u mladších pedagogů. Ukázalo se, že skupina respondentů (22%), kteří na internetu písně hledají, byly různého věku.

Dále se v dotaznících projevilo, že vzdělání pedagogů nemá na výběr hudebních materiálů žádný vliv.

11.7 Závěry z výzkumného šetření

Na základě výsledků dotazníkového šetření můžeme učinit několik závěrů:

Mezi pedagogy jsou oblíbené materiály, jež nabízejí k písni pohybový nebo instrumentální doprovod, a další náměty k činnostem.

Z odpovědí lze usuzovat, že učitelky v mateřských školách respektují integrované pojetí hudebních aktivit, které je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání.

S ohledem na další výsledky dotazníkového šetření, je potřeba objasnit fakt, že přesto, že k nejčastěji zmiňovanému nakladatelství patřil *Portál*, nejvíce písni bylo z publikací od Evy Jenčkové, které vydává společnost *Tandem*. V mateřských školách knihy z Portálu jistě jsou, ale nepatří mezi ty, se kterými by učitelky často pracovaly. To, že respondenti uváděli nejčastěji zpěvníky z edice *Hudba v současné škole* od Evy Jenčkové, nás nepřekvapilo. Učitelé v nich opravdu najdou písničky s rytmickým a pohybovým doprovodem i kvalitní náměty k dalším činnostem z jiných estetických oblastí. Písňe jsou rytmicky lákavé, často humorné, a v takové tónině, která dětem vyhovuje. V současné době učitelky mateřských škol sahají po materiálech, které mohou využít jako „kuchařku“. Takové publikace poskytují učitelkám konkrétní návody, ve kterých nemusí samy nic vymýšlet nebo měnit. V souvislosti s tím ale upozorňovali respondenti i na to, že těchto *hotových* publikací je stále nedostatek i spolu s těmi, ve kterých by byly činnosti rozdělené dle věku dětí.

Domnívám se, že nabídka didaktických materiálů s hudebními činnostmi a jiných knih, které jsou hudebně zaměřené, je velmi rozsáhlá a pestrá. Ne všechny knihy jsou však kvalitní. Velmi důležité je profesionální působení pedagogů, kteří si jednotlivé písňe a jejich pohybový či instrumentální doprovod mohou sami upravit podle svých potřeb a samozřejmě vzhledem k vývojové úrovni dětí, se kterými pracují.

Celková vybavenost mateřské školy odbornou literaturou a ostatními materiály je závislá na individuálních podmínkách každé školy. Především na zřizovateli, který školy financuje a na ředitelích, kteří by měli spolu s kolektivem zajistit kvalitu všech materiálů.

Konkrétní písně, které respondenti přiřazovali k jednotlivým tématům, se často opakovaly. U ročních dob a vánočních svátků se objevovalo více písní zřejmě proto, že se jedná o delší období a v mateřské škole je jim věnováno více času.

Nejméně písní bylo uvedeno u témat – Halloween, pálení čarodějnic, hry na písku, ukolébavky, odchod zimy a vítání jara, procházky (činnosti venku) a Velikonoce. Důvodem může být to, že se v některých mateřských školách Halloween nebo pálení čarodějnic neslaví. Specifické písničky pro činnosti venku pedagogové nevyužívají. Bývá zvykem, že při takových činnostech můžeme zpívat (opakovat) v podstatě cokoliv. Na Velikonoce jsou typické spíše básničky než písničky. Překvapilo mě, že k ukolébavkám bylo napsáno tak málo písní.

Dále mě zarazilo, jak málo vyhledávají pedagogové písně na internetu. Domnívala jsem se, že je to dnes celkem populární. Následně jsem však zjistila, že na internetových stránkách moc písní s notovým zápisem nenajdeme. Podařilo se mi vyhledat jen pár lidových písní. Můžeme usuzovat, že pedagogové ve své praxi sahají raději po knižních materiálech.

Závěry pro pedagogickou praxi

- Vytvoření internetového metodického portálu s hudebním zaměřením, na který by mohli učitelé mateřských škol vkládat a zároveň si stahovat zajímavé písně s notovým zápisem.
- Na kurzech s hudební tematikou vést pedagogy více ke kreativě a improvizaci při hudebně zaměřených činnostech.
- Tvořit materiály, které by byly rozdělené dle věkové kategorie dětí.

12 Charakteristika publikací a internetových zdrojů, které využívají pedagogové v praxi v mateřských školách

Na základě výzkumné sondy jsme považovali za nutné, vytvořit další kapitolu, ve které budou jednotlivé publikace a internetové stránky (které respondenti nejčastěji zmiňovali) podrobněji popsány.

U každé publikace je uvedený autor a stručně je charakterizován její obsah. U některých jsou pro ukázkou vypsány i názvy konkrétních písní.

Internetové stránky jsou popsány všechny, které se v dotaznících objevily.

PUBLIKACE

Beránková Eva – Lidové písničky a koledy

Zpěvníček obsahuje více než 200 lidových písní, se kterými bychom měli již s dětmi předškolního věku pracovat. Knihu vydalo nakladatelství Portál. Autorka v úvodu uvádí, že tímto sborníkem chce připomenout krásu prostého poetického slova. Slova, ve kterém se odráží vidění člověka, který žije v souladu s přírodou, se zvířaty i lidmi, miluje i nenávidí, směje se i pláče, raduje se a tančí.

Zpěvníček je rozdělen do čtyř částí, podle toho, o čem písně vypovídávají. První část se jmenuje - *Sluníčko vychází* a jsou v ní písně o životě na venkově, o práci v domě i venku nebo na poli i na zahradě. Druhá část - *Láska, Bože, láska* obsahuje písně především o lásce, která by měla provázet celý náš život. Další část - *U muziky*, ve které je tématem písní smutek z loučení, ale i štěstí a bolest z lásky. Ve čtvrté, poslední části, najdeme spoustu tradičních vánočních koled.

Brabec Jiří - Písničky z pohádek a dětských filmů

Zpěvník vydalo nakladatelství G + W spol. s r. o. Je složený z písní z pohádek, dětských filmů a večerníčků pro děti. Výběrová řada má celkem pět dílů, které svými ilustracemi doplnil Ondřej Suchý. Před každou písničkou je vždy krátký text o samotné pohádce – autor popisuje, kde a kdy vznikla, kdo ji režíroval, hlavní hrdiny atp. Ve zpěvnících

najdeme například písně z pohádek jako je Arabela, Ať žijí duchové, Koloběžka první, Plaváček, Příběhy včelích medvídků, Šmankote, babičko, čaruj, Z pekla štěstí, Žofka apod. Zvlášť vycházejí i stejnojmenná CD.

Branislavová Věra – Za písničkou ještě jinak

Jedná se o starší publikaci z roku 1974. Obsahuje několik lidových říkadl a písní. Velmi podrobně je zde popsána práce s každým říkadlem, např. *Foukej, foukej, větríčku, Tluču, tluču, mák, Běžela liška po ledu, Koleda, koleda, Štěpáne*. K jednotlivým písním jsou vždy přidány Orffovy nástroje a detailně popsáno jejich metodické využití. Jsou zde například tyto písně: *Rybička maličká, V zahradě na hrušce, Pod naším okýnkem, Má maměnka, Kočka leze dírou, Na tom pražském mostě, Pásla ovečky, Utíkej, Káčo* atp.

Hanuš J., Kalabis, V. – Skřivánek

Skřivánek je sborník písní pro mateřské školy s klavírním doprovodem. Pohybový doprovod k jednotlivým písním sestavila Božena Viskupová a metodické pokyny sepsal Petr Jistel. Zpěvník vyšel v roce 1980 v nakladatelství Panton. Písně v tomto sborníku mají velmi široký tematický rozsah. Najdeme zde písně např. *Sníh, Sněhulák, Auto, Vlák, Jarní písnička, Kotě a sluníčko, Odpočinek, Mráčky, Vrabec a sýkorka, Běžel tudy zajíček, Rak, Běží myška po strništi* nebo *Uvijíme věneček*. Tento sborník uváděli respondenti poměrně často, protože jistě není mateřská škola, ve které by tento materiál chyběl.

Herden Jaroslav – Hudební hodinky pro táty a maminky

Kniha má podnázev – *nejen o hudební výchově v rodině*. Dohromady v této knize najdeme osm písní, které jsou tematicky zaměřené o rodině, společně nesou název *Máminy písničky*. Dále zde najdeme kapitoly o hudebních nástrojích, které můžeme mít i doma, o různých pohybových doprovodech k písničkám, hudební pohádky, příběhy slavných muzikantů a notové záznamy písní s doprovodem flétny. Ráda bych popsala

zmíněné hudební pohádky, které mě velmi zaujaly. Pro představu cituji část jednoho příběhu

Na paloučku polehoučku

A tak to bylo skoro každou noc. Vyšel měsíc a zatím, co ve vsi psi vili, na paloučku lehounké vily věnce vily nebo sbíraly bylinky – jahodové listí na čaj, mateřídoušku po polštářek před spaním, kdož ví. Ta nejkrásnější natáhla paži, aby se mohla přivítat s čížečkem zpěvákem, a zeptala se hedvábným hláskem: „Čížku, ptáčku maličký, celý den lítáš, všechno vidíš, pověz nám přeci, jak se jsou mák.“ – „Aj tak, aj tak se jsou mák,“ předváděl čížek za letu a vily tančily kolem něho a šťastně opakovaly. „Pojďte děti, zvala nás do kruhu babička, uděláme to taky tak. Ty, Maruško, budeš čížek a budeš předvádět, jak sedláci se jsou mák, jak mák roste a jak ho plejou, jak kvete a nakonec, jak ho jedí. My všichni tancem potvrdíme, že stejně jako vily tomu rozumíme.“ (Herden, J., 2004, s. 73 – 76)

Za textem následuje notový záznam písně *Čížečku, čížečku*. V podobném duchu jsou i následující příběhy s názvy například *Koledníček, Jak písnička hledala štěstí, Očarované housle, O králi Razdvatři, Muzikanti v zahradě nebo Na dobrou noc*.

Tuto knihu, přesto, že je určena především rodičům, mohou v praxi využívat i pedagogové, protože je zde spousta zajímavých a inspirativních činností, které mě samotnou velmi oslovily. Všechny názvy v sobě skrývají jistý půvab, lehkost a upřímnost.

Horáčková Jaroslava

Svou řadu zpěvníčků *Zpívejme si, zpívejme 1., 2., a 3. díl* vydala v nakladatelství Příkrylová Milada Plus s.r.o. Tento materiál patří do edice Barevných kamínků (viz výše zmíněné).

Publikace Jaroslavy Horáčkové obsahují veselé a mnohdy humorné písničky, které se těší oblibě jak dětí, tak i samotných pedagogů. I já ve své praxi tento materiál často a ráda používám a doporučila bych ho všem pedagogům, kteří hledají písně o všech ročních obdobích, prázdninách, o narození dětí, o zvířatech apod. U většiny písní jsou pěkné černobílé ilustrace, které se dají zvětšit a použít jako omalovánky.

Hradecký Emil – Zpěvníček pro nejmenší

Již název zpěvníku napovídá, že je určen pro děti v mateřských školách. Klavírní doprovod je zapsán poměrně jednoduše a většina písní je v tónině C-dur nebo D-dur. Převažují písně o zvířatech – např. *To je on, malý slon, Malý lvíček, Ptačí písnička, Cvrček, Verlyba, Orel, Tuleň, Žába, Antilopa, Jelen, Orel*. Písně jsou kratší a jejich text je celkem snadný na zapamatování.

Hurdová Eva – Hrajeme a zpíváme si s pohádkou

Knihla obsahuje několik pohádek o zvířatech, ke kterým je vždy jedna tematická písnička. Např. pohádka *Jak vrabec ztratil noty* - píseň *Vítáme jaro, O velikých závodech a Hlemýždí písnička* nebo *Módní přehlídka na louce* a písnička *Let', motýlku*. Pohádky napsala Eva Hurdová a písně složil Pavel Jurkovič. K písničkám je v partituře zapsán i ostinátní doprovod na melodické nástroje z Orffova instrumentáře – zvonkohra, metalofon, xylofon. K publikaci patří i CD, na kterém jsou všechny písně nazpívány. Na konci knihy najdeme od autorů metodické rady a náměty ke každé pohádce a její písničce.

Chudoba Stanislav – Písničky čtyř ročních období

Zpěvník, který sestavil Stanislav Chudoba je určen pro děti od 3 do 12 let a vydalo ho nakladatelství Rotag. Je rozdělen do čtyř částí dle ročních období. Všechny písničky jsou složeny na verše českých básníků – F. Hrubína, V. Nezvala, J. V. Sládka, J. Nohy, J. Čarka, J. Kainara, J. Kožíška, J. Faltuse, V. Čtvrteka, J. Žáčka a dalších. Všechny písničky ze zpěvníku vyšly i na magnetofonových kazetách. Jeden soubor tvoří kazety, na kterých jsou písničky nazpívány Jitkou Molavcovou a druhý soubor jsou kazety, na kterých jsou jen hudební doprovody, při kterých můžeme s dětmi zpívat.

Jenčková Eva

Písničky Evy Jenčkové jsou mezi pedagogy velmi oblíbené a známé téměř po celé České republice. Její edice nese název Hudba v současné škole a obsahuje několik publikací.

Teoretické zaměření:

Práce s písní 1. a 2. díl

Učivo 1. a 2. díl

Vícehlas 1. a 2. díl

Hudba a pohyb 1. díl

Výběrová řada:

Čertovské dovádění 1. díl

Dopravní prostředky v pohybových hrách s hudbou 1. díl

Hody, hody, doprovody 1. a 2. díl

Hudební nadílka 1. díl

Hudební pohádka 1. díl

Hudební žerty s Mikulášem a čerty 1. a 2. díl

Podzim a zvířátka

Podzimní zpívání 1. díl

Rozmarné počasí 1. díl

Sváteční chvílky nejen pro maminky

Rytmy zimy 1. díl

Tóny jara 1. díl

Vánoce přicházejí

Vrabčáci zpěváci

Zpíváme mamince 1. a 2. díl

Zobcová flétna

Zimní spáči

Na začátku každé publikace autorka popisuje obsah a vždy přidá několik motivačních a optimisticky laděných slov pro pedagogy. V jejich materiálech najdeme vždy nějaký teoretický úvod, říkadla s rytmickým doprovodem nebo hrou na tělo, hádanky a samozřejmě písničky s pohybovým doprovodem a spoustu dalších hudebních her.

V dotaznících byly uvedeny všechny výše uvedené výběrové řady.

Myslím si, že tyto publikace jsou u učitelek mateřských škol oblíbené právě pro svoji praktičnost. Učitelé oceňují konkrétní materiály, které jsou připravené ihned k použití.

Všechny písničky jsou v přiměřené tónině a hry odpovídají dětem předškolního věku.

Jistel Petr – Pohádky v ranečku k hraní a zpívání, k omalování, tanci a jinému pohybu

Písničky v tomto zpěvníku jsou zhudebněné pohádky, ve kterých se střídá zpěv sboru nebo sólistů s recitací. Ke každé pohádce je tematická omalovánka od Petry Šalanské, kterou si děti mohou vybarvit nebo rozstříhat a použít jako puzzle. Na konci publikace najdeme metodické poznámky ke každé písničce, ve kterých autor upozorňuje na to, že se nejedná o povinné metodické pokyny, ale jen o pomocné podněty. I ty jistě pedagogové uvítají. Jsou zde například tyto pohádkové písničky: *Medvěd a čáp*, *O zatoulaném sluníčku*, *Buchty od maminky*, *Pohádka o Budulínkovi*, *Čert a Káča*, *O smutné princezně nebo O Sněhurce*.

Kulhánková Eva

Nejčastěji jmenovaná kniha *Písničky a říkadla s tancem* (1999) obsahuje náměty k pohybovému vyjádření lidových písní a říkadel. Je určena pro děti od tří do deseti let a také ji vydalo nakladatelství Portál. Publikace je rozdělena na čtyři části, dle ročního období – jaro, léto, podzim, zima. Každá oblast obsahuje tematicky zaměřené písničky. Mezi další materiály Evy Kulhánkové patří například *Hudebně pohybová výchova* (2010), *Řemesla ve hře, písní a tanci* (2009), *Cvičíme pro radost* (2011), *Taneční hry s písničkami* (2006).

Malým zpěváčkům

Zpěvník pro mateřské školy uspořádala Olga Janovská, pohybový doprovod zpracovala Libuše Kurková a klavírní revizi provedla Libuše Popelková. Tento zpěvník určitě najdeme v každé mateřské škole. Jsou v něm zařazeny především lidové písně, které mají děti rády, ale často už jim musíme vysvětlovat význam některých slov, která jsou pro ně neznámá. Zpěvník je rozdělen na čtyři části, dle ročních období. Ilja Hurník ve zpěvníku píše: „*doba, kdy člověk ztrácí kontakt s přírodou, je užitečné připomenout dětem přírodní rytmus, jímž člověk odedávna žil.*“

Maťáková Marie

Zpěvníček od této autorky se jmenuje *Terezce a Lucince* (2000). Marie Maťáková je autorkou textů i melodií. Zpěvník věnovala svým vnučkám

*„Terezce a Lucince,
aspoň v malé chvilince
pro radost a do srdíček
pár slovíček do písniček,
pro to hezké usínání,
pro kratičké vzpomínání
babička“*

Sborník písní *Terezce a Lucince* je určen pro děti od 3 let. Je složen z tematických písní o počasí (*Červánky, Bouřka, Duha*), o jaru (*Jarní psaní, Jarní probuzení, Jarní slunce* aj.), o zimě (*Vločky, Až budou Vánoce*) o zvířatech (*Veverky, Pavouk, Ježek, Koník, Káčátka, Vepřík, Štěňátko* aj.), o jednotlivých částech dne (*Ráno, Večer, Noc, Den*) a také o hudebních nástrojích (*Bubínek, Cimbál, Flétna zobcová, Harfa, Housle, Klarinet, Piáno, Kytara, Viola* aj.).

Většinou se jedná o těžší písničky, které vyžadují delší nacvičování. Ale vzhledem k jejich lákavému rytmu si je jistě oblíbí děti i pedagogové.

Další zpěvník Marie Maťákové se jmenuje - *Nalad'te si hlásky.*

Krček Josef – Špalíček lidových písní a Písničky pro nejmenší.

Respondenti uváděli od toho autora hned dvě publikace. Ve **Špalíčku lidových písní** hned v úvodu autor popisuje historii lidové písně a následně uvádí 50 nejznámějších písní z lidové tvořivosti, se kterými by se (dle jeho názoru) mělo každé dítě setkat. Zajímavostí je, že notový záznam je určený především pro zobcovou flétnu. Písně jsou doplněny velmi vkusnými ilustracemi od Jindry Čapka, které mohou děti inspirovat k dalším estetickým činnostem. Ve zpěvníčku najdeme například písně *Bejvávalo, bejvávalo, A já su synek z Polanky, Na Bílý hoře, Náchodský zámeček, Na tý louce zelený, Okolo Frýdku cestička, Široký, hluboký* a i koledy *Stojí vrba košatá, Půjdem spolu do betléma, Štědrej večer nastal* aj.

Písničky pro nejmenší je sborník opravdu velmi známých a jednoduchých lidových písní pro děti. Obsahuje například tyto písně: *Adámku náš, Kočka leze dírou, Pec nám spadla, Běží liška k táboru* apod. Milé ilustrace k nim doplnila Olga Ptáčková.

Kružíková Marie – Písniček

Tento materiál vydalo nakladatelství a vydavatelství Infra, jako přílohu KAFOMETU (Katalogu forem a metod práce pro mateřské školy). Zpěvník je rozdělen do třech částí, které se jmenují *Od léta do léta, Kamarádi zvířátka a Zlobidla*. V části *Od léta do léta* jsou písničky ze všech ročních období (např. *Babí léto, Pavoučí síť, Špatné počasí, Kde bydlí sníh, Předvánoční, Sněženka, O Jaru, Ranní rosa, Letní vánek*). Písničky z oblasti *Kamarádi zvířátka* jsou pochopitelně o zvířatech – např. *Hloupý žabák, Rybičky, Jelen, Mlád'ata, Žížaly, Sloní nákupy, Šnečí závody* aj. A v poslední části jsou to písničky, které se týkají nějakých specifických událostí, jako např. *Narozeniny, Čarování, Masopustní rej, Pomlázka, Čarodějnice, Strašidla, Na výletě* apod.

Kurková Libuše, Eben Petr – Hudebně pohybová výchova

Obsah knihy *Hudebně pohybová výchova* je určen pro děti od šesti do osmi let. Publikace má několik částí. První je zaměřena na pohybové cvičení a etudy, které jsou zaměřené na rozvoj základních tanečních schopností dětí a také na vnímání hudebního,

především klavírního doprovodu. V další části jsou cvičení, která postupují od hry na tělo ke hře na malé bicí nástroje. Třetí část už je zaměřena na taneční pohyby dětí a doprovody na Orffovy hudební nástroje. Kniha obsahuje i obrazovou přílohu – fotografie pohybů hudební improvizace. Součástí je také příručka dětských pohybových etud určených pro hru na klavír od Petra Ebena.

Lišková Marie – Hudební činnosti v předškolním vzdělávání

Publikaci vydalo nakladatelství Raabe a je v ní popsána hudební výchova v mateřské škole ve vztahu k Rámcovému vzdělávacímu programu pro předškolní vzdělávání. Kniha obsahuje teoretické poznatky, které se týkají současného pojetí hudebních činností v mateřské škole a mnoho praktických her a námětů, které se týkají zpěvu, instrumentálních činností, hudebně – pohybových projevů i poslechových aktivit. Součástí knihy je i CD, ze kterého si můžeme vytisknout použité písně.

Šimanovský Zdeněk, Tichá Alena

Respondenti velmi často zmiňovali knihu *Lidové písničky a hry s nimi*. Jedná se o sbírku lidových písní, u kterých jsou podněty k různým námětům – výtvarným, pohybovým aj., jak píseň dál rozvíjet. V knize najdeme průpravné hry na rozvoj správného dýchání při zpěvu, na držení těla, vhodnou intonaci, rytmické cítění atp.

Další velmi známou knihou od výše uvedených autorů je *Písničky a jejich dramatizace* (2000). Jedná se o materiál, který se může využívat jak při vokálních činnostech, tak i při instrumentálních, poslechových i hudebně pohybových. Dílo, které vydalo nakladatelství Portál, obsahuje lidové písničky s notami i akordy, vhodné doprovody, zapojení dětských hudebních nástrojů z Orffova instrumentáře i náměty k dramatizaci. Doplněkem jsou vkusné ilustrace od Josefa Palečka.

Začátek knihy je tvořen teoretickými informacemi o dramatizaci písniček, o psychologických znacích dítěte předškolního a školního věku a o práci s nástroji z Orffova instrumentáře. Autoři také uvádějí několik cenných poznámek a rad z praxe. Pokračování knihy je složeno ze spousty lidových známých i méně známých písní. Ty jsou vždy doplněné o podněty ke komunikačnímu kruhu a dramatizaci.

V několika případech byla zmiňovaná i kniha od Aleny Tiché a Mileny Rakové – *Zpíváme a hraje si s nejmenšími* (2007), ve které jsou podnětné hry s hlasem, které se týkají především uvědomění si zpěvního hlasu, pozorného naslouchání, hudební paměti, správného dýchání, dobré výslovnosti apod.

Alena Tichá se zabývá především aktivitami s nezpěváky, hlasovou výchovou ve sboru, učí hudební výchovu na ZŠ, pracuje s dětmi hudebně a pěvecky zaostávajícími a věnuje se také hlasové hygieně učitelů. Z vlastní praxe mohu říci, že její semináře a kurzy jsou velmi zajímavé a inspirativní.

Mezi další publikace, které se v dotaznících objevovaly, patří:

Adamovská Marie – Děti a slušné chování

Chládková B. , Snížková J. – Slabikář začínajícího zpěváka

Jánský Petr - Já písnička

Jurkovič Pavel - Jak počítají kořata, Co slabika to muzika,

Jurkovič Pavel, Žáček Jiří – Zpívání za školou

Mišurcová Věra – Hry se zpěvy

Oprailová E. – Rok v MŠ

Petržela Zdeněk – Veselé písničky

Rybářová Inka – Letem světem písničkou

Srnská Pavla – Strašidlácké běsnění II.

Svěrák Zdeněk – Když se zamiluje kůň

Šilingerová Anna – Hrajeme si na zvířátka

Viskupová Božena – Hudba a pohyb

Viskupová Božena – Hudebně pohybová výchova

Zapletal Jiří – Sešit plný písniček

Respondenti také zmiňovali, že v praxi používají písničky od populárních zpěváků jako je Karel Gott, Jaromír Nohavica, Dagmar Patrasová nebo Hana Zagorová.

INTERNETOVÉ ZDROJE

www.predskolaci.cz

Jedná se o velmi rozmanitou internetovou stránku, kde najdeme rubriky s různými tématy, které se týkají dětí od narození do šesti nebo sedmi let.

Stránky obsahují mnoho básniček a říkanek, filmy pro děti, hádanky, hry, informace o lidových tradicích a zvycích, logopedická říkadla, omalovánky, písničky a jejich notové záznamy, pohádky, pověsti, pracovní listy a různé soutěže.

(Předškoláci. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://www.predskolaci.cz/>)

www.rvp.cz

Na tomto metodickém portálu najdeme teoretické poznatky z oblasti předškolní výchovy a vzdělávání i praktické materiály, které mají často podobu ucelených projektů. Většina písniček a tematických celků jsou vlastní tvorbou samotných učitelů mateřských škol.

(Metodický portál RVP. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>)

www.detskestranky.cz

Také jedna z adres, která je určena rodičům či pedagogům, kteří pracují s malými dětmi. Také zde najdeme básničky a písničky s notami, různé hry, ale i praktické rady, které se týkají výchovy a zdraví. Zajímavostí těchto stránek je, že kromě písniček zde najdeme i lekce hry na flétnu.

(Dětské stránky - omalovánky, hádanky. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://detskestranky.cz/>)

www.vandaastanda.cz

Vladka Vohralíková (Vanda) a Lukáš Čermák (Standa) společně vytvářejí spoustu výchovných, hudebních i jinak zaměřených projektů, se kterými vystupují téměř po celé České Republice.

Vanda je zpěvačka a původně učitelka v mateřské škole a Standa je pianista, který skládá a zpívá vlastní písničky.

Jejich první CD *Aby bylo na Zemi mило*, tvoří 13 písniček a 11 rozhovorů, které jsou ekologicky zaměřené – ochrana přírody, pomoc zvířatům, třídění odpadu apod. Další CD nese název Rodinné balení. Jsou na něm zahrnuté písně různých stylů – disco, county, swing, blues.

Některé písničky jsou zde ke stažení (určené k poslechu, bez notového záznamu). Pro děti předškolního věku jsou zde písně jako např. *Lednička*, *Vajíčka*, *Ovoce a zelenina*, *Ručičky si umyjem*, *Fanda a dort*, *Nemůžem jen sedět*. Doporučuji si tyto písně poslechnout, myslím, že u posluchačů najdou velké zalíbení.

(Vanda a Standa: Hudební pořady pro děti. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z <http://vandaastanda.cz/>)

www.samik.cz

Na těchto stránkách je k dispozici ke stažení několik stovek písní. Jen pár jich je však pro děti. Stahování písní je zpoplatněné. Tyto stránky na mě nepůsobí příliš kvalitně. Písně nejsou často celé, při stahování se často vyskytují problémy. Stejně písně posluchači naleznou i na jiných, a jistě věrohodnějších, internetových stránkách.

(Samík. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://vandaastanda.cz/>)

www.detske-pisnicky.cz

Jedná se o internetový obchod se zpěvníky, hudebními knihami, pohádkami, CD a DVD. Na tomto odkazu najdou zákazníci vždy aktuální nabídku uvedených materiálů. Stránky jsou vkusné, přehledné a nabízejí opravdu velkou nabídku zboží.

(Dětské písničky. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://www.detske-pisnicky.cz/>)

13 Zpěvník nejoblíbenějších a nejčastěji používaných písní pro děti předškolního věku

Zpěvník byl uspořádán podle předem stanovených kritérií

- písně, které jsou pedagogy nejčastěji využívány v pedagogické praxi v MŠ
- estetické a umělecká hodnota písně
- respektování obsahové a pěvecko-technické přiměřenosti písní (písně vhodné pro děti předškolního věku)
- tematické okruhy

Tištěná podoba písní je uvedena v příloze č. 2.

Tematické okruhy a seznam písní:

Podzim

Dešťové kapičky

Do které jdeš třídy?

Foukej, foukej větříčku

Hádaly se houby

Jablíčko a sluníčko

Listopad, listopad

Pod naším okýnkem

Podzime, vítej

Prší, prší

Už Martin na bílém koni

Zima

Bude zima, bude mráz

Zima je tu děti

Sněží, sněží

Jaká zima přijde

Písnička o vrabci

Sněhové koule

Sněhuláček

Vločky

Prosinec

Vítr fouká do komína

Sv. Mikuláš a čert

Čertík, Bertík

Mikuláši, Mikuláši

Jak se čerti ženili

Kolíbala bába čerta

Je to žert, nebo čert?

Čert a Mikuláš

Ďábelské počasí

Mik, Mikuláš

Když se čerti ženili

Čert a Káča

Vánoce

Až budou Vánoce

Má maměnka cosi má

Červená, zlatá, zelená

O Vánocích

Klasické vánoční koledy (např. Štědrej večer nastal; Dědečku, dědečku, koleda; Anděl páně; Jak jsi krásné neviňátko; Hej, Vánoce, Stojí vrba; Nesem vám noviny; Běžela liška po ledu aj.

Karneval

Masopust

Masopustní rej

To je zlaté posvícení

Jaro

Hřej, sluníčko

Jarní probuzení

Šel zahradník do zahrady

Jaro je tu

Vrabec a sýkorka

Vlaštovičky, švitořičky

Na jaře

Travička zelená

Jaro, jaro

Vrabčák a noty

Velikonoce

Pomlázka

Barevná písnička

Slepičko má

Pásla ovečky

Zajíček

Běžela ovečka

Já jsem malej koledníček

Ťuk, ťuk

Den matek

To se podaří

Máminy oči

Muzikantská rodina

Cib, cib, cibulenka

Maminčiny koláče

Auto

Měla babka, čtyři jabka

Chovejte mne má matičko

Léto

Veverky

Prázdninová

Jaro, léto, podzim, zima

Už jde léto

Uvijíme věneček

Když jsem já sloužil

Dneska jedem do Zoo

Prázdniny u babičky

Když jsem husy pásala

Tancovala žížala

Halloween

Strašidýlko Emílek

Strašidla.

Pálení čarodějnic

Čarodějnice

Pět ježibab

Narozeniny dětí

Narozeninová - Fanda má narozeniny

Narozeniny

Ukolébavky

Halí, belí

Spi, Janičku spi

Odpočinek

Procházky (činnosti venku)

Velké malování

V lese

Závěrem

Zpracování celé diplomové práce mě velmi profesně obohatilo. Díky dotazníkovému šetření jsem si rozšířila své poznatky z oblasti didaktických pramenů pro předškolní děti, zorientovala jsem se v odborné hudební literatuře a nasbírala si spoustu nových a inspirujících materiálů, které mohu využívat v praxi. Doufám, že příloha, kterou jsem vytvořila, bude inspirací i pro ostatní pedagogy a studenty pedagogických fakult.

Použitá literatura a ostatní zdroje

1. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V.: *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Cpress, 2008, 212 s. ISBN 978-80-251-1829-0.
2. BERÁNKOVÁ, E.: *Lidové písničky a koledy*. Praha: Portál, 2004. 167. ISBN 80-7178-915-1.
3. BRONIŠOVÁ, E., KLINDOVÁ, L., KOLLÁRIK, K.: *Pedagogická psychologie*. Praha: SPN, 1974. 213 s. ISBN 14-340-74.
4. ČAPEK, R.: *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Grada, 2008. 160 s. ISBN 978-80-247-1718-0.
5. DANIEL, L.: *Metodika hudební výchovy*. Ostrava: MONTANEX, a.s., 2010. 95 s. ISBN 978-80-7225-329-6.
6. FRANĚK, M.: *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. 238 s. ISBN 80-246-0965-7.
7. GAVORA, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 260 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
8. GILLERNOVÁ, I., MERTIN, V.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003. 230 s. ISBN 80-7178-799-X.
9. HANUŠ, J. a kol.: *Skřivánek*. Praha: PANTON, 1980. ISBN 35-007-80.
10. HAVELKOVÁ, K., CHLÁDKOVÁ, B.: *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. 118 s. ISBN 80-210-0865-2.
11. HERDEN, J.: *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum, 1992. 194 s. ISBN 80-7066-522-X.

12. HERDEN, J.: *Hudební hodinky pro táty a maminky*. Praha: Rodiče, s.r.o., 2004. 141 s. ISBN 80-86695-46-8.
13. HOLAS, M.: *Hudební pedagogika*. Praha: Akademie múzických umění, 2004. 124 s. ISBN 80-7331-018-X.
14. HOLZKNECHT, V., POŠ, V. a kol.: *Člověk potřebuje hudbu*. Praha: PANTON, 1969. 451 s. ISBN 35-791-69.
15. HORÁČKOVÁ, J.: *Zpívejme si, zpívejme I., II., III.* Kroměříž: Přikrylová M. s.r.o., 2006.
16. CHUDOBA, S.: *Písničky čtyř ročních období dětem*. Hostivice u Prahy: ROTAG, 1998. 100s. ISBN 80-901182-2-4.
17. JANOVSÁ, O. a kol.: *Malým zpěvákům*. Praha: SPN, 1986. 255 s. ISBN 14-384-86.
18. JASANOVÁ, N.: *Hudba, pohyb, kresba, slovo*. Zlín: V. Svojtka, 1990. 96 s. ISBN 80-900259-1-9.
19. JENČKOVÁ, E.: *Hudba v současné škole* (výběrové řady). Hradec Králové: TANDEM, 1999 – 2012.
20. JURKOVIČ, P.: *Na cestách k hudbě*. Praha: Karolinum, 2006. 97 s. ISBN 80-246-1230-5.
21. KODEJŠKA, M.: *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2006. 76 s. ISBN 80-7290-080-3.
22. KOMENSKÝ, J., A.: *Informatorium školy mateřské*. Praha: ACADEMIA, 2007. 132 s. ISBN 978-80-200-1451-1.
23. KOŤÁTKOVÁ, S.: *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. 200 s. ISBN 978-80-247-1568-1.
24. KRČEK, J.: *Písničky pro nejmenší*. Praha: Albatros, 2010. 51 s. ISBN 978-80-00-01969-7.
25. KRČEK, J.: *Špalíček lidových písní*. Praha: Albatros, 2008. 109 s. ISBN 978-90-00-02176-8.
26. KULHÁNKOVÁ, E.: *Hudebně pohybová výchova*. Ústí nad Labem: OPS Most, 1979. 54 s.
27. KULHÁNKOVÁ, E.: *Písničky a říkadla s tancem*. Praha: Portál, 1999. 143 s. ISBN 80-7178-655-1.

28. KULHÁNKOVÁ, E.: *Taneční hry s písničkami*. Praha: Portál, 2006. 151 s. ISBN 80-7367-108-5.
29. KURKOVÁ, L.: *Dětská tvořivost*. Praha: SPN, 1981. 101 S. ISBN 14-649-81.
30. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
31. LIŠKOVÁ, M.: *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: RAABE, 2006. 165 s. ISBN 80-86307-26-3.
32. MAŤÁKOVÁ, M.: *Terezce a Lucince*. Trutnov: PRATR a.s., 2000.
33. MELKUS, L.: *Rozvoj dětské hudební představivosti při nácviu písní*. Praha: Editio Supraphon, 1970. 127 s. ISBN 02-086-70.
34. ONDROVÁ, Z.: *Obecná psychologie*. Karlovy Vary: Karlovarský vzdělávací institut, 2000, 189 S.
35. OPRAVILOVÁ, E.: *Dítě si hraje a poznává svět*. Praha: SPN, 1988. 179 s. ISBN 14-209-88.
36. PETR, J.: *Sociologické, psychologické a pedagogické základy hudební výchovy*. Praha: SPN, 1977. 87 s. ISBN 17-263-77.
37. POLEDŇÁK, I.: *ABC Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Edition Supraphon, 1987. 459 s. ISBN 02-008-84.
38. POLEDŇÁK, I.: *Hudba jako problém estetiky*. Praha: Karolinum, 2006. 287 s. ISBN 80-246-1215-1.
39. *Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy*. Praha: SPN, 1978. 226 s. ISBN – 14-375-78.
40. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 4. vydání, 322 s. ISBN 80-7178-772-8 23.
41. PRŮCHA, J.: *Pedagogický výzkum. Uvedení do teorie a praxe*, Praha: Karolinum, 1995, 132 s. ISBN 80-7184-132-3.
42. SEDLÁK, F a kol.: *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: SPN, 1985. 311 s. ISBN 14-512-85.
43. SEDLÁK, F.: *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974. 189 s. ISBN 02-289-74.
44. SEDLÁK, F.: *Základy hudební psychologie*. Praha: SPN. ISBN 80-04-20587-9.
45. STRAŠÍKOVÁ, B.: *Z dětských mudrosloví*. Praha: Karolinum, 2010. 83 s. ISBN 80-7184-996-0-

46. ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A.: *Lidové písničky a hry s nimi*. Praha: Portál, 1999, 146 s. ISBN 80-7178-323-4.
47. ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A.: *Písničky a jejich dramtizace*. Praha: Portál, 2000, 154 s. ISBN 80-7178-477-X.
48. ŠMERDOVÁ, M.: *Hudebně pohybová výchova*. Velké Meziříčí: Informační a metodické centrum, 1993, 39 s.
49. TICHÁ, A.: *Učíme děti zpívat*. Praha: Portál, 2005. 148 s. ISBN 80-7178-916-X.
50. TICHÁ, A.: *Vokální činnosti jako prostředek rozvoje hudebnosti a zpěvnosti žáků*. Praha: Karolinum, 2007, 112 s. ISBN 978-80-7290-318-4.
51. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2008, 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0.
52. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
53. VÁŇOVÁ, H., SKOPAL, J.: *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Karolinum, 2007. 198 s. ISBN 978-80-246-1367-3.
54. VAŠEK, R. *Kultivovaný zpěv*. Praha: PANTON, 1977. 143 s. ISBN 35-717-77.
55. VISKUPOVÁ, B.: *Hudba a pohyb*. Praha: Supraphon, 1972. 176 s. ISBN 02-163-72.
56. ZELINKOVÁ, O.: *Dyslexie v předškolním věku*. Praha: Portál, 2008, 200 s. ISBN 978-80-7367-321-5.
57. ZEZULA, J., JANOVSKÁ, O. A KOL.: *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: SPN, 1987. 387 s. ISBN 14-542-87.

Elektronické zdroje

- Grada: O nás. [online]. [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.grada.cz/o-nas/>
- Nakladatelství Portál: O Portálu [online]. 2005. vyd. [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/o-portal/>
- Přikrylová Milada PLUS s.r.o.: Hrajeme si. [online]. [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.hrajeme-si.cz/zpevniky-pro-deti-i-pedagogy/0/>
- Raabe - Nahlížet - nacházet. [online]. [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://nove.raabe.e4.cz/>
- ROTAG: Stanislav Chudoba. [online]. [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.rotag.cz/index.php?page=about>

- Státní pedagogické nakladatelství: SPN. [online]. [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.jenckova.cz/o-nas>
- Supraphon. [online]. [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.supraphon.cz>
- Vzdělávací agentura Tandem: Eva Jenčková. [online]. [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.jenckova.cz/o-nas>
- Dětské písničky. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://www.detskepisnicky.cz/>)
- Samík. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://vandaastanda.cz/>)
- Vanda a Standa: Hudební pořady pro děti. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://vandaastanda.cz/>)
- Dětské stránky - omalovánky, hádanky. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://detskestranky.cz/>)
- Metodický portál RVP. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>)
- Předškoláci. [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://www.predskolaci.cz/>)